

ОКСАНА КІР'ЯН



І ГОЙДАЛКА
ЗЛІТАЄ ЗНОВУ

КСД

Оксана Кір'ян
І гойдалка злітає знову

© Кірюн О. А., 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2022

Пролог

Наталя Олександрівна довго сиділа у кріслі біля вікна. А осінній листопадовий день такий куций – уже потроху в кімнаті й сутеніти почало. А разом з тим мороком і хвилювання непомітно підкрадається. Та де ж вони так довго ходять? Здається, години три проминуло, як пішли. Значить, є про що говорити. Але все одно вона тривожиться за них, переживає.

Наталя Олександрівна із зусиллям підвелася зі скрипучого крісла, підійшла до вікна, відхилила тихенько занавіску, подивилася у двір. Посеред їхнього двору під старими липами на новій, ще такій яскравій гойдалці високо злітала дівчинка. Вона і сміялась, і відчайдушно зойкала, коли гойдалка знову й знову підносила її аж до самісіньких віт дерев, яких вона за кожним разом намагалася то доторкнутися ногами, то навіть вхопити руками. Наталя Олександрівна, дивлячись на ту літаючу дівчинку, на її невігадливу гру, чогось розчулилась до сліз. Може, пригадалась їй маленька Ларочка, що теж колись захоплено верещала від високого льоту гойдалки? «Мамочко, ще, ще!» – просить Ларочка у її спогадах. Чи, може, Надійка, її рудоволосе сонечко? «Бабунечко, вище розгойдай, вище!» – це вже Надієчка приєдналась. Чи, може, від власних, уже досить призабутих, дитячих спогадів так защеміло серце старої жінки?

Роки, роки... Їх уже так багато, що іноді навіть важкувато з-під їхньої товщі витягувати ті далекі спогади.

У дворі показалися дві стрункі жіночі постаті, що зайшли з вулиці. Це ж, напевне, її дівчатка? Вони, видно, про щось розмовляли, бо йшли неквапом, часто зупинялися, поверталися обличчям одна до одної, щоб краще бачити і чути. Наталя Олександрівна з напругою вдивлялася у їхні обличчя, намагаючись розгадати, чи спокійно вони говорять, чи не сваряться, не дай Боже? Бо очі вже підводять: далека картинка поволі запливала сутінками, тож їх вона чітко не бачила.

Та, вочевидь, там текла спокійна бесіда, бо одна раптом засміялася, навіть руками закрилась, друга й собі підхопила той заразливий сміх. Тепер вони стоять і регочуться там від чогось, аж вихитуються. Наталя Олександрівна полегшено зітхнула, поспіхом відійшла від вікна, посунула на місце занавіску. Нехай її не бачать, не нервують, що вона підглядає за ними.

Стара жінка важко сіла на диван, заплющила очі. Вона так втомилася, відчула одразу, в одну мить, ту напругу, що переслідувала її ось уже стільки років, та що там роки – десятиліття. І весь цей довгий час вона собі не дозволяла ані маленької слабинки, бо, як могла, стримувала удари долі. А нині... Втомилася, Талю, втомилася... Хоча тепер, видається, все вирівнюється, все змінюється на краще. На її очах! Як вона довго мріяла про це! Її дві любі дівчинки, може, нарешті порозуміються.

А вона...

А вона... з ярмарку... з ярмарку...

Частина I

Вона відчувала, що ім'я у неї не зовсім підходить для нинішнього часу. Їй інколи, називаючи своє ймення, бачила приховане (або й не дуже) подивування співбесідника, ніби німе запитання: «І хто ж тебе так назвав?»

Її так назвала бабунечка, її люба бабунечка Натка: Надійкою! – «Що може бути краще від твого імені? – пояснювала їй бабуса Наталя Олександрівна, коли онука пожалілася, чого її таким старомодним іменем назвали. – Ти тільки послухай, як воно приємно звучить: Надія! А надія, моя Надієчко, – це ж завжди погляд у майбутнє і тільки на хороше, тільки на найкраще!»

Надійка вірила своїй любій бабунечці, повірила в її пояснення. Хоча ота надія на краще, бувало, й підводила, не завжди спрацьовувала. І в такі моменти розпачливої безнадії вона з гіркотою і посмішкою водночас про себе думала: вона – Надія без надії.

Їй завжди хотілося любові, обожнювання. Бо вона – «сирота недолюблена», – так тихенько, потай від онуки, казала бабуса Наталя Олександрівна своїм сивокосим подругам-дівчатам. А ті, сьорбаючи на кухні чай (трав'яний, звичайно, бо для здоров'я корисніший), скрушно хитали головами, мовляв, розуміємо, Олександрівно, підтакували: це все сучасна молодь така, кругом одна розбещеність, он до чого дійшло – матері дітей своїх полишають. Останню фразу вимовляли дуже обережно, бо як-не-як ідеться про Ларису, доньку їхньої подружки, а це ж рідна дитина, їй все, може, коли й пробачиться. Мати Надійки проміняла свою дочку на благополучне заміжжя з іноземцем за кордоном, десь у Бельгії, здається. Бо теперішній чоловік не захотів ділити свою чарівну дружину-слов'янку ні з ким: ні з матір'ю, ні з дочкою. Правда, про дівчинку він так, мабуть, і не дізнався. Про дітей він говорив лише невизначено, гіпотетично, але так говорив, що його чарівна майбутня дружина

вирішила не ризикувати і не засмучувати чутливу європейську душу правдою про свою позашлюбну пригоду, якій на той час уже виповнилося сім років.

Після від'їзду мами Надійка жила з бабусею. Про тата Надійки тут ніколи не говорили. На запитання малої, де тато і коли він приїде, Наталя Олександрівна неодмінно відповідала, що колись обов'язково все розповість Надійці, що тато зараз далеко, приїхати не може, їй треба лише набратись терпіння і чекати. Надійка слухняно набиралась терпіння і чекала, більше бабусю ні про що не питала, бо бачила, що її запитання дуже вже нервують Наталю Олександрівну. Чекати! Просто чекати і маму, і тата. Від мами інколи приходили листи, на які бабуса не відповідала, приходили повідомлення на посилки, які вона не забирала, потім ті посилки стали доправляти до них додому, але бабуса вперто від них відмовлялася: «Тут такі не проживають». Потім перестали йти листи та надсилатися гостинці. Де мама, що з нею – Надійка не знала. У їхньому домі цю людину вголос не згадували. Її немає, немає у ЇХНЬОМУ житті. Але бабуса тільки зовні здавалась такою безсердечною і непохитною. Надійка часто чула, як вона плаче, як молиться вечорами у себе в кімнаті, як просить Божу Матір допомогти її непутящій дитині, вберегти, відгородити від усіляких негараздів, просить хоч іще разочок побачити ту, яка завдала їй стільки страждань. Онука розуміла, що бабуня живе з вірою в те, що одного прекрасного дня хтось постукає у двері – і це буде її мама. Вона обніме їх обох, заплаче і скаже, що нікуди ніколи більше не поїде, що вона безмежно любить їх, що їхня розлука – це була помилка, і в усьому винен клятий бельгієць, який обманув нещасну самотню жінку, спокусив європейським пряником. А далі заживуть вони утрюх довго і щасливо.

Надійка розуміла бабусю, бо така ж наївна і нездійсненна віра жила і в ній самій.

Маленька Надійка довго вважала, що вона не зовсім хороша для своєї красивої матусі: руденька, ніс і щоки всі у ластовинні, якась

незугарна, ніби не її дочка. Ці останні слова Надійка почула колись від мами, коли та розмовляла з бабусею на кухні, потай від неї. Ще вона почула тоді, як мама плакала, жалілась бабуні на своє понівечене життя, говорила, як вона шкодує про те, що не зробила колись аборт (що це таке, Надійка на той час іще не знала, мабуть, якась дуже важлива справа для її мами). Авжеж, мама гарна, найкраща, он скільки їй завжди квітів дарують після концерту якісь дядьки, яким вона тоді так усміхається, так мило з ними говорить, зовсім не так, як з Надійкою. Її мама тільки сварить або взагалі не розмовляє з нею. Зате у неї є милий ведмедик Томас, якого мама подарувала на п'ятий день народження, – улюблена її іграшка. Томас став для неї найкращим другом, якому можна довірити свої маленькі таємниці, розказати щось тихесенько в пухнасте вушко. Він не ображався, коли Надійка нав'язувала йому на вуха кольорові стрічки – це вона так уявляла собі свою маленьку сестричку, з якою їй ніколи не було б сумно. А ще з Томасиком не так страшно засинати у своїй кімнатці. Пізніше ведмедик став найуважнішим її слухачем, коли вона читала йому свої улюблені віршики та казки. Томас – найкращий, бо його подарувала мама. І як же боляче не подитячому стало маленькій душі, коли Надійка випадково дізналася, що це зовсім не так, що цей «мамин» подарунок насправді купила бабуня, бо їй хотілося хоча б таким чином порадувати малу.

Якось мама прийшла додому втомлена, байдужа до всього. Сіла на диван відпочивати і побачила поряд замацьканого ведмедика.

– А цей задрипанець тут звідки? – крикнула роздратовано. – Мамо, я тебе прошу, не дозволяй Надійці бавитися казна-чим! На ньому стільки бруду! Викинь його, будь ласка!

На окрик прибігло перелякане дівча:

– Мамочко, прошу тебе, не треба викидати мого Томасика! Я так його люблю, він хороший! Ми з бабусею його вмиємо! Будь ласка!

– Ні, Надієчко, ми не будемо вдома збирати всякий мотлох. Ти подивись, на що він схожий! Хіба ж це іграшка? Це якась стара ганчірка! Бабуня тобі купить іншого.

– Ні, не викидай, не викида-ай! Ти не розумієш! Він – хороший! Він потрібний мені!

Дитячі очі, повні сліз, дивляться на маму і розуміють, що ведмедика таки викинуть, її найкращого друга! І вже не слізьми наповнюються очі, а справжньою відчайдушною злістю:

– Мамо, як ти можеш, адже це твій подарунок!

– Що? Мій? Та я ніколи не купила б тобі таку потвору!

Ведмедик летить у відро зі сміттям.

Наталя Олександрівна тоді чомусь не відважилась відвойовувати ведмедика, вона зачинилась у своїй кімнаті і не виходила, аж допоки мала не вклалася спати. Сльози і розпач душили Наталю Олександрівну. Вона боялася вийти зі своєї кімнати і побачити запитання у дитячих зарюмсаних оченятках: «Як же так, бабуню? То ти мене обманула? Говорила, що обманювати недобре, а сама? І чому мене не захистила? Не пожаліла? Ех ти ж, бабуню...»

Тож Надійка довго тихенько плакала у своїй кімнаті за улюбленою втраченою іграшкою, як за померлим. Уявляла свого нещасного ведмедика, якого вона більше ніколи-ніколи не побачить, не обніме, не поцілує; відчувала себе зрадницею, бо не змогла відстояти свого любого Томасика.

Та найбільше Надійку вразило те, що цей єдиний мамин подарунок виявився зовсім не маминим. Не вона вибирала іграшку, не вона купувала. Можливо, саме це відкриття трохи і пригнітило дитячий біль від першої значної втрати.

Але з того обману в житті маленької Надійки щось нібито надломилось, змінилося безповоротно. Звідкись з'явилася думка: «А може, мама мене не любить?» Вона повсякчас відчувала саме бабусину любов: Наталя Олександрівна, чим могла і як могла, балувала свою єдину онучечку, постійно говорила, яка вона гарненька, розумна і талановита дівчинка. Вранці бабуса приходила до її ліжечка і лагідно будила свою сонярочку-сонечко; обережно розчісувала та заплітала їй кіски; навчала застібати ґудзики та зав'язувати такі неслухняні шнурки; читала казочки і про принцес, і

про звіряток; згодом показала букви і навчила читати. Завжди бабуса була поряд: коли, бувало, наснитися страшний сон, то саме вона першою прибігала до переляканої Надійки; саме вона, бабуня, сиділа ночами, коли дівчинка хворіла і в неї довго трималась висока температура.

А мама... А мами ніби не було в цій квартирі, вона жила десь там, у собі, переймалась своїми глибинними переживаннями, упивалася стражданнями, високою тугою від свого понівеченого назавжди життя.

Коли Надійка чула, як скриплять кухонні двері, бо їх щільно зачиняють, то вже знала, що бабуса знову буде потайки говорити з мамою, і про неї теж, вмовляти більше уваги, якщо вже не любові, приділяти Надійці – «воно ж таке хороше дитя, воно ж не винувате, що у Ларочки не склалося особисте життя».

І справді, це вона вже чує не вперше:

– Ларочко, дитинонько моя, я ж бачу, як тобі важко, ти ж як струна натягнена, ось-ось порвешся. Не можна з таким серцем жити, та ще до кого – до своєї ж дитини. Вона ж не винувата. А в тебе все ще налагодиться, ось побачиш! Ти ж у мене така красива, така гарна...

– Ти ще скажи, така добра мати, – Ларисин голос переходить у шепіт, та Надійка з її музикальним слухом все одно почує: – Мамо, я не можу, не можу її любити.

Після цих маминих слів Надійка навшпиньки відходить від дверей і вихором мчить до себе у кімнату. Страшно чути таке. Від мами. А може, вона просто щось недочула? Ну буває ж так, що й музикальний слух підводить! Але все одно – подалі від дверей, бо ще страшніше почути більше.

А на кухні далі шепочуться, гадаючи, що цим задавленим звуком убережуть свою дитину від непотрібних слів.

– Мамо, ти знаєш, як мені тяжко її бачити кожного дня, розмовляти з нею. Вона ж весь час мені нагадує те, що я хочу вже давно забути, викреслити зі своєї пам'яті. А вона мені не дає, бо схожа на нього, як дві краплі води. А ти знаєш, як це важко – бачити

у Наді оті знайомі риси, від яких я здригаюсь кожного разу. Бо я ж ненавиджу його, отож, мабуть, і її. Господи, чому все так вийшло? За що мені така «радість»? Інші он цілий вік вимолюють собі дітей, а мені вона не потрібна!

Наталя Олександрівна перелякано замахала руками, а тоді ще й навіщось затулила вуха:

– Не кажи так, Ларочко, – гріх великий. Вона ж дитина безневинна, змиристь, пересиль себе! Вона ж он яка золота дівчинка...

– Мамо, досить! Перестань! Пересилити? Змиритись? Та я тільки й те роблю, що змиряюсь та пересилюю себе. Ти подивись на мене: я ж ніби молода ще, а в мене таке відчуття, що я стара бабця, що все скінчилось, так і не розпочавшись...

Наталя Олександрівна знову скрушно захитала головою:

– Ларо, Ларо! Чого ж ти так грішиш? Чим ти нещасна? Ти убога, чи ти каліка, чи хвора? Наговорюєш на своє життя! Ти живеш не гірше за інших. Що в тебе скінчилось? Обпеклася один раз – тепер будеш обережніша, мудріша будеш. А як ти хотіла? Жити – і шишаків не набивати? Так не буває, доню. Та якби всі отак руки опускали? Не бачила ти ще смаленого вовка!

Лариса розпалювалася все дужче і дужче, давно з шепоту перейшла на повний голос, що раз у раз зривався ображено:

– Ой, мамо! Що мені до інших? Ти кажеш, не гірше? А для чого мені гірше? Я краще хочу! Я хочу жити, а не гибіти отут! Ти бачила Ольгу Павленкову? Приїхала до матері недавно. Ти бачила, як вона зодягнена, на власній машині, столична краля! У ресторан запросила, так на ціни не дивилася – їй все одно, скільки там намальовано: чи десять, чи сто... А я, коли я останнього разу з дівчатами на каву ходила?! Бо все ті гроші, бо їх треба он кому, бо скажуть же: лиха мати в тебе, Надієчко, не купує тобі нічого. А Ольга... А в неї тільки чоловік, дітей ще немає. Каже: «Я ще не нажилася, щоб дітей уже собі на шию саджати».

– Оля так сказала? Не може бути! – здивувалася Наталя Олександрівна.

– Чому це не може? Люди змінюються. А ти пам'ятаєш, яка вона в школу ходила? Як ти її весь час до нас на чай запрошувала, щоб хоч трохи підгодувати, та в портфелик підкладала то печиво, то цукерки? Бо тоді вона хіба така була? Ти знаєш, як вона зараз живе? Де вона буває? Та вона майже весь світ побачила, нічим її не подивуєш... А я? Посередня піаністка в провінційній філармонії... Що я бачила, чим я перед нею похвалитися можу?

– Не зазирай, Ларочко, до чужого вікна, бо як вони там насправді живуть – тобі невідомо. То їхнє життя, а ти – ти живи своїм. І хвалитися перед кимось – так то останнє діло. Хоча ти у мене – молодець, бо освіту маєш, на конкурсах скільки виступаєш, граєш он як (вигадала ж таке – посередня піаністка!). А дитина у тебе яка! Це найкраще, що в тебе є! Ти ще цього не розумієш, Ларочко, яке це щастя – мати дитину, та ще таку, як у нас, зростити свою кровиночку, знати, що ти на світі не одна, що...

– Мамо, перестань!.. Я не можу цього чути. Які мої здобутки? Які? В мене сольні концерти? Конкурси? Авжеж, за конкурси мені дипломів надавали – он, дивись, пів стіни обвішано, як не обвалиться, озолотилася! Мене запрошують за кордон? Смішно! Що ти говориш, мамо? Я граю в клубах по районних центрах – он куди мене запрошують! А дитина в радість, коли вона в любові народжена, у любові! А в мене? Господи, страшно сказати... А я... я тобі багато щастя принесла? – Лариса перейшла на крик, наостанок ще й чашку жбурнула на стіл так, що та заледве не тріснула. – Ти ж пригорщами п'єш таблетки, думаєш, я не знаю? А плачеш ночами чого – від щастя? Отака в тебе радість від своєї «кровиночки» на старості літ!

Наталя Олександрівна мовчки встала і пішла до дверей, уже майже в коридорі сказала:

– Звідки в тебе стільки жорстокості, Ларо? Де вона взялася? Я ж ніби тебе зовсім іншого навчала...

– Погано, значить, навчала! А тепер ти дивишся на мене, як на чужу, і дивуєшся: звідки воно таке взялося? Правда, мамо? Ти ж у нас така витончена, добросердечна – не те що я. Тільки твоя добросердечність нам якось у житті не дуже й помагає. Слухай, а може, мене в пологовому будинку підмінили, може, я зовсім і не твоя дочка? Га? – насмішкувато докинула Лариса.

Хряснули двері. Тиша. Така докірлива і шкребка. Гуде і дзеленчить тиша, хоч вуха затуляй від того неіснуючого звуку. І Ларисі стало так погано, немов її всі покинули, як колись у дитинстві, коли разом їхали відпочивати на море, – вона загубилась на вокзалі, а якась п'яна тітка «пожартувала»: «То тебе мамка кинула, нащо ти їй така здалася». Кругом люди, валізи й пакунки, біганина, шум! А вона, мала, стоїть зарюмсана, одна-однісінька. Що вона тоді відчула, ніколи не забуде. Страшно до розпуки їй стало, що мама її отут залишила, що вона тепер одна, покинута, нікому не потрібна. І яке щастя було потім обійняти свою найкращу в світі маму, вдихнути її знайомий і такий рідний запах...

Тільки тепер мама не прибіжить, не обніме, не порятує, бо Лариса сама вибудувала похмурий мур між ними, який, здається, від часу не те що не розсипається, а ще більше виростає і міцніє. Взяла в руки ту нещасну кинуту чашку, стиснула її так, що тоненька порцеляна цього разу таки не витримала – тріснула. Лариса здивовано дивилася, як на білому тлі скатерки химерно вимальовується яскраво-червоний малюнок. А потім як тріпонуло її: вона ж болю не відчуває... не відчуває... Без відчуттів?.. Без душі вона?..

«Мамочко, на кого ж мене доля перетворила: на якесь чудовисько заздрісне та зле, дійшло до того, що я тебе навіщось ображаю, просто так, бо в мене поганий настрій, а він у мене останнім часом завжди поганий, бо життя моє погане, таке тоскне. Мамочко, моя люба мамо, а я ж тебе насправді люблю, люблю, більше від усіх. А ти ж у мене ще не стара – всього п'ятдесят сім – хіба це багато? А я тебе в «старості літ» уже відправила? Як же це так вийшло?.. А все

через життя таке безрадісне! І все через неї, Надію. І в мамі тепер на першому місці не я, зовсім не я, а вона...»

Зимно якось. Її всю аж колотить. Може, чаю заварити? Там, у банці, здається, ще є рештки карпатського чаю, що їм тітка Леся, мамина подруга по колишній роботі в бібліотеці, кожного літа з відпустки привозить. Вона обіцяла, що від цього чаю нерви стають залізними, тривога відходить і взагалі в усьому організмі настає благодать. От чого-чого, а благодаті у собі Ларисі не завадило б. Хочеться чогось гарячого, пекуче-гарячого, бо холодно їй, холодно... Ніби з тією кров'ю вистудилося з неї майже все тепло.

Чого ж це вона? Треба кров зупинити, бо он уже стільки накапало. Маму покликати, щоб допомогла? Ні, не буде! Навіть зубами скрипнула зло – навіщо? Вона тепер за іншу переживає. А Лариса... сама. Вона тепер завжди сама... І зараз сама все зробить, без неї. Викинула понівечену чашку, промила руку, с'як-так замотала серветкою. Тільки тепер відчула, як засмикало місце порізу, запекло. Але той біль, на диво, почав її заспокоювати, ніби легше стало.

Чайник свистить, надривається. Вимкнула, дістала нову чашку. Відкрила банку з карпатськими травами, вдихнула – якийсь надмір запахів. Краще вже чорний. Вона звикла до монотонного чорного, а те духмяне карпатське розмаїття її чогось зовсім не приваблює. Взяла жменьку чорних маленьких джгутиків – придивилась. І як це вона раніше не помічала, що вони схожі на нотки? Схожі? А з цих видивляється навіть басовий ключ, а тут пауза... Береш собі з банки жменю нот, скільки хочеш, і заварюєш якусь музику: вранці – неквапливу прелюдію, в обід – можна і більш міцну поліфонію, а ввечері – щось таке легеньке, простеньку п'єску. Тільки в неї чомусь зараз не хоче звучати музика, не хоче навіть простенька п'єска. Поганий з неї композитор. Крупинки чаю поволі падають з долоні, викладаючи на столі якесь химерне мереживо. І думки такі ж хлипкі й незрозумілі – з чорного плетива, що тут же й розсипається...

Тихо. Так тихо, що краплі з напівзакритого крана падають і розбиваються об поверхню з таким відразливо голосним дзвоном,

аж голова тріскається. Здається, в цій тиші навіть чути, як невагомі крупинки чаю лунко падають на стіл з долоні, дратують своїм фантомним звуком. Куди подітися від цієї тиші, від такого пронизливого холоду, від усепоглинаючої безвиході?..

Грати, грати!..

Щоб заглушити оту докірливу кричущу тишу, яка гуде в голові і забиває всі її розумні думки та резонні докази того, що вона – вона, Лариса – права, а зовсім не мати.

Добре, що у великій кімнаті нікого немає. Вона підняла кришку старенького піаніно. Тремтячі неслухняні руки від незрозумілого внутрішнього збурення чогось не змогли вдержати гладку кришку, і вона хряснула лунким докірливим звуком. Взяла наосліп кілька акордів. Дивно. Дядько Вітасик його ж зовсім недавно настроював, а вже звуки дзижчать урізнобіч. Мабуть, розсихається. Забула його водичкою напоїти. Відкрила нижню раму, подивилася: та ні, скляні банки стоять майже повні. То чого ж воно тоді так дзижчить? Дядько Вітасик говорив, що зараз таких добротних інструментів зовсім не роблять, а захочеш купити – відразу й не знайдеш, та й неспеціаліст ніколи не відрізнити, де тільки красива коробка, а де буде звучання, ніби в рояля. Тільки хорошому інструментові потрібен хороший майстер – це він так хвалив свою роботу.

Лариса благоговійно погладила матову поверхню свого інструмента, провела пальцями по вигадливому лабіринту дерев'яного малюнка. Скільки вже років він живе разом з нею, живе її життям, вбирає в себе світлі і радісні, печальні і повні туги, розпачливі, інколи, здавалося, до краю розповіді, які вона перекладала мовою музики. Це дороге піаніно. Воно зроблене на відомій фабриці десь там у Німеччині років сто тому, а його корпус склеєний з кількох видів рідкісної деревини, жовтуваті клавіші облицьовані слоновою кісткою. Але не тільки тому. Це дороге піаніно, бо перш за все – це пам'ять про татка.

Батько подарував цей інструмент Ларочці на Новий рік давно-давно – їй було всього чотири роки. А незадовго до того маленька

Ларочка вперше побувала на справжньому концерті у філармонії. Це був вечір, присвячений черговій річниці Жовтня. Блискуче фое, яскраве світло від безлічі люстр, натовп людей. Мама й тато такі веселі, красиво одягнені, з червоними гвоздиками. І Ларочка з ними у пишному бузковому платтячку, в руках – маленький червоний прапорець, який на початку було тримати так цікаво, а потім вона не знала, куди б його подіти, бо набридло вже носитися з ним. Тому цей прапорець вона тихесенько запхала за стілець у буфеті – так ніби десь загубила.

Мама й тато боялися, що дитина не витримає двогодинного концерту, не завжди навіть старшим цікавого. Але Ларочка напрочуд тихенько і слухняно себе поводи́ла. Спочатку Ларочці було й справді нудно, бо на сцені нічого цікавого для неї не відбувалося: там просто стояв здоровенний стіл, за який почали сідати люди. Серед них був і татко. І ці всі люди щось довго розказували, читали якісь папірці. Ларочка навіть кілька разів позіхнула, але, мабуть, іншим глядачам у залі все це подобалось, бо вони раз у раз плескали в долоні, та ще й як! Маленькій Ларочці теж сподобалось спочатку таке дійство, але скоро ця одноманітна гра набридла. До того ж і долоньки від того плескання розболілися, аж пекли. Та ще, правда, зацікавила її поява піонерів – це такі старші діти у червоних пілотках із китичками (вона знала, що це іспанські шапочки, бо мама якось читала їй книжку про таких дітей-піонерів) та з червоними галстуками, пов'язаними на білих сорочках. Ларочка аж шию витягувала, щоб роздивитися їх, коли вони зайшли до залу, несучи величезний червоний прапор, дуже лунко трубили в сурми та били в барабани. І так хлопчики-барабанщики завзято гамселили у свої яскраві з блискучим обіддям барабани, що їй теж закортіло взяти оті палички з барабольшками на кінцях і з усіх сил побарабанити. Мабуть, це так весело! А потім ці діти-піонери голосно і красиво читали вірші. Правда, про що вони, Ларочка якось не дуже добирала, але це й не важливо, – головне, що голосно. Потім татко повернувся на місце біля мами і Ларочки й розпочався власне концерт.

Поважно відкрилися важезні лаштунки, і її відразу ж заворожив здоровенний чорний рояль на сцені. На ньому контрастно виділялися білі клавіші, що чергувалися з чорними. До рояля почали підходити по черзі то якась тітка у довжелезному платті, то дядько у чудернацькому костюмі з дивним хвостом. Вони сідали до інструмента і чомусь так смішно піднімали руки, хвилю притримавши їх у повітрі, потім опускали на оті чорно-білі клавіші – і зал раптово затихав – і... і лилася музика з-під їхніх рук. Ці руки неабияк зачарували маленьку Ларочку: вони то шалено бігали, то вдаряли по клавішах так, що дівчинка аж здригалася, то завмирили і ледь доторкалися до них – тоді звучала лагідна, ніжна мелодія.

Цей концерт настільки вразив чотирирічну Ларочку, а найбільше – той лискучий чорний велетень – рояль, що вона вже потім вдома на величезній картонці з-під коробки від незвичайної ляльки, яка вміла ходити, фломастерами, як змогла, намалювала клавіші: чорна, потім біла, потім знову чорна, потім біла... І коли її «рояль» уже був готовий, посадила в кімнаті на стільці рядами ляльок, сама сиділа на стіл. Сіла на стопочку книжок, поклала собі на коліна картонку-«рояль», картинно підняла руки і почала «грати».

За таким музикуванням її і застав батько, що повернувся з роботи. Ларочці «гра» сподобалась, тим паче, що татко почав аплодувати і вигукувати «Браво!». Вона встала на столі і церемонно розкланялась і татові, і лялькам. Після цього «виступу» татко і подарував своїй улюблениці інструмента. Це було добротне стареньке німецьке піаніно.

Наталя Олександрівна сміялась: «Ой, Андрійку, у нас же ні в кого ні слуху, ні голосу». Але, мабуть, десь там, у нетрях генетичних складів, хтось таки залишив свій дар нащадкам, бо був добрим музикою. Що у Лари є хист, далі впевнилась і Наталя Олександрівна, яка була дуже вже скептично налаштована щодо доччиних здібностей. Маленька Ларочка годинами старанно вистукувала своїми ще неслухняними та крюкуватими пальчиками гами, простенькі вправи. А потім... найкраща учениця в музичній школі,

найкраща і в музичному училищі, мріялося, що буде і в консерваторії як не найкращою, то однією з таких.

Та не склалося з консерваторією. Тепер ось у філармонії – ніби найкраща, а взяли на роботу не просто так, не за її ж заслуги, а тільки завдячуючи старим друзям батька. Спасибі, хоч так допомогли. А татко так хотів, щоб вона навчалася. Бо він теж бачив її хист, її наполегливість, упертість там, де треба. Він і піаніно їй вибрав найкраще, яке тільки можна було знайти у їхньому місті. Дядько Вітасик тоді передивився їх добрих два десятки. Вибрав «найперспективніше», на його думку. Казав, що ніколи ще не реставрував інструмента з таким задоволенням. Коштувало, правда, все це немало. Навіть довелося замовляти якусь оригінальну деталь через театр аж із Лейпцига. Зате який тільки красень з'явився у їхньому домі. А звук який чудовий!

Але зараз стареньке добротне піаніно чомусь підвело свою господиню – не хоче воно їй віддавати чисті звуки, воно теж зрадило, воно теж проти неї.

Рука ще ниє.

Нехай!.. Зірвала побурілу серветку.

Грати! Грати!..

Лариса взяла ноти, розкрила навмання сторінку першого ж нотника. Треба ж, її улюблений твір. Її колишній викладач у музучилищі, Варвара Тимофіївна Загурська, колись давно говорила, що вона надмірно драматизує думку цього твору, його треба виконувати більш позитивно. Лариса ніби наяву побачила, як Варвара Тимофіївна підняла з очей свої дивно елегантні окуляри з позолоченою оправою і строгим голосом говорить: «Більш позитивно, Ларо! Розумієш: по-зи-тив-но! Більше світла, повітря, сили і свободи, нарешті! А в тебе – страждання, темрява, безвихідь! Розумієш, Ларо?» Виголосивши все це, Варвара Тимофіївна неповторним жестом опускала окуляри на очі. А Лара намагалась у своєму виконанні відобразити і світло, і повітря та інші ефемерії, але окуляри піднімалися знову і знову – значить, страждання і безвихідь

ніяк не покидали серенаду. Закінчувалось усе це тим, що Варвара Тимофіївна урочисто оголошувала, що Лариса бездарна, і відпускала стражденну свою улюблену ученицю із заняття.

Лариса сумно усміхнулася своїм спогадам. Було б добре послухати, що б сьогодні сказала Ларисин улюблений педагог про її виконання. Любима всіма Варвара Тимофіївна. Така екзальтована, творча, ні на кого не схожа, яка нікого і нічого не боялась. А ще – неймовірно красива жінка. Всі дівчатка захоплювалися її вмінням виглядати завжди на відмінно. Носили такі ж береттики, зав'язували хустинки, шарфики «а ля Варварочка».

Варвара Тимофіївна уміла бути переконливою і при цьому ніколи не підвищувала голос на своїх учнів. А як треба було кого насварити, то від її видозміненого та ще й надмірно ввічливого голосу хотілося забігти кудись подалі. Учні її обожнювали. Про її педагогічний талант по місту ходили легенди, її методику вивчали молодші колеги й переймали досвід, її запрошували на різні конференції, і республіканські, і союзні... Та не вдержало її тут і оте легендарне вчительство. Покинула. Уже в немолодих літах наважилась так круто розвернути своє життя і податись у чужу країну, у невідомість, починати все спочатку.

Як вона тепер? Чи прижилася там на своїй землі обітованій? Чи займається улюбленою справою: навчає знову студентів? Чи, може, бігає по приватних уроках – перебивається випадковим заробітком, як і інші знайомі-репатріанти, що вирішили теж податися так далеко за манливим новим життям. Колишня колега Наталі Олександрівни з бібліотеки, Галя, нічим не примітна жіночка, вже навіть і не бальзаківського віку, у якої несподівано з'явилися дуже корисні закордонні родичі, на подив усім, теж раптово зірвалася з насидженого місця, що, як сама казала, «вже мохом обросло і болотом занесло». Все розпродала і – на зустріч із новою батьківщиною. Телефонує мамі регулярно на Новий рік, на день народження. Так завжди хвалиться, що ні про що не шкодує, бо все у неї добре, все прекрасно, навіть заміж вийшла. Дім – повна чаша.

Та якось здавленим голосом маму запитала, а чи зацвів бузок біля їхньої бібліотеки, а чи не зачахла пальма в актовому залі, яку вона сама колись саджала і плекала... Мама тоді щось довго говорила у трубку, плакала разом з нею. Лариса не розуміла: їй же добре, чого ж вона ще хоче? А Наталя Олександрівна тоді міцно обняла свою донечку і сказала, що Ларочка – ще маленька дівчинка і не розуміє багатьох речей, але те розуміння колись прийде із життєвим досвідом, бо душа у людини росте разом з нею і плаче вона у юних роках не так і не за тим, що в дорослому віці.

Та Варвара Тимофіївна, мабуть, не така, як та мамина Галя, вона плакати від розквітлого бузку десь там, за тисячі кілометрів у покинутій країні, не буде. Та й син з нею. Вона не сама, їй легше, бо не на голе місце тоді приїхала, там уже був Марк. Уже влаштований на той час зі своєю доброю політехнічною освітою й інженерною практикою. І матір потім покликав. А її... Трусонула головою. Не буде вона згадувати знову те давнє. Давнє і все одно таке болюче. Болюче й досі.

* * *

Скільки вже років пройшло, а душа й досі порожня. Викорчувана, випалена пустка. Ніщо не змогло і ніяк не може заповнити оту, здається, бездонну порожнечу, яка з кожним роком, з кожним днем усе більшає і більшає, як старе безлісе урвище, що від часу осипається і від того тільки збільшується, бо немає йому стриму. Ніщо у ньому не проростає, не пускає своїх рятівних коренів. І в її душі давній біль аж ніяк чогось не тамується часом і нічим не заростає. Оті пекучі спомини раз у раз повертаються, потьмарюючи свідомість знову розбурханим давно пережитим болем.

Лариса тоді навчалась на останньому курсі училища. Сталося так, що її викладач зі спеціальності Варвара Тимофіївна під час ожеледі впала й вивихнула собі ногу. Заняття зі студентами перервалися. Але

не для Ларочки. Як улюблена і талановита учениця, вона єдина ходила тепер на заняття до Варвари Тимофіївни додому. Закінчувалися ці заняття, як правило, довгим чаюванням із розмовами, хіба що крім тих випадків, коли Ларисі треба було бігти на пари в музучилище.

Ларисі так подобалися ці відвідини, бо Варвара Тимофіївна була не тільки її улюбленим викладачем, а ще й неймовірно цікавою людиною. Вдома її офіційності як і не було, дистанція між ученицею і вчителькою якщо не зникала, то значно скорочувалась. І взагалі, у домашній обстановці, у домашньому одязі Варвара Тимофіївна тільки віддалено нагадувала суворого і вимогливого викладача з училища. Розмовляти з нею – одне задоволення. На будь-яку житейську і не тільки ситуацію у Варвари Тимофіївни була завжди припасена ціла купа історій із життя, якими вона мистецьки жонглювала. Вона розповідала Ларисі всілякі придибенції зі свого студентського консерваторського часу у столиці: як вони давали концерти, як їздили агітбригадами виступати по сільських клубах, як їхню делегацію відправили навіть за кордон на студентський музичний фестиваль у Софії. Розповідала про зустрічі з відомими людьми... Хто з їхнього курсу став видатним музикантом, хто подався за кордон, хто навіть знімався у кіно. Лариса була в захваті, і від того ще більше обожнювала свою вчительку.

Вже знаючи, що Варварочка буде її пригощати, Лариса забігала до кулінарії, купувала там щось смачненьке. Методом спроб та помилок було виявлено, що обидві вони найбільше любляють заварні тістечка. Тож цьому витвору кондитерської майстерності й віддавалась перевага, інколи, на «безриб'ї», за виразом Варвари Тимофіївни, купувалось «шахове печиво», яке теж уминалось за милу душу.

Час занять пролітав дивовижно швидко для вчительки й учениці. Потім, коли ноти вже закривались, а з ними і кришка рояля, Ларочка бігла на кухню, вмикала чайник, розставляла на столі у вітальні «святкові» чашки з якогось там дуже поважного заводу порцеляни,

не менш знамениту цукорницю та принесені солодощі вже на скромнішій тарілці.

От і цього разу, як гримнула кришка втомленого інструмента, ніби такий собі оригінальний дзвінок з уроку, Лариса звично підхопилась, та Варвара Тимофіївна її зупинила:

– Сядь, Ларочко, відпочинь, чай нам зроблять і без нас.

– Без нас? А хто?

– А зараз дізнаєшся! Марку, Марку, а йди-но сюди.

Відчинились двері, й у вітальню зайшов усміхнений високий молодий чоловік, років двадцяти п'яти, з виразними темними очима, дуже схожий на брюнетку Варвару Тимофіївну.

Вона теж враз заусміхалась, аж засяяла:

– Це Марк, мій син. А це Ларочка – моя учениця, а ще просто – моя любима дівчинка. Марку, скажу тобі по секрету: колись вона буде світовою знаменитістю. А ти цього не слухай, Ларочко, бо зазнаєшся. А мій Марк – студент, приїхав лише сьогодні вранці, на канікули. Вчиться у столичному університеті. Майбутній інженер-фізик. Ось-ось і диплом захищати буде, – знов заусміхалась, очі аж заіскрились від задоволення, що він, так довго очікуваний, тут, нарешті поряд.

– Мамочко, ну ти двома фразами видала відразу всю мою біографію. Тепер для Лариси я зовсім не цікава особа, бо вона все про мене вже знає.

Лариса знітилась. І сама собі здивувалась: вона зніяковіла у присутності молодого чоловіка і не знає, що йому відповісти! Раніше, коли батько був ще живий, до нього часто заходили гості, переважно з його роботи: і поважні чини літнього віку, і жвава та голосна молодь – люду в їхньому домі перебувало достатньо. Це зараз дім запустів: колишні гості не приходили, а навіщо? Тоді ж Лариса завжди могла підтримати розмову, розважити їх, якщо тато у цю хвилину виявлявся дуже зайнятим. І це її ніколи не обтяжувало. А тут раптом... щоки пашать, голос не слухається, а очі чогось не

можуть дивитися в його, такі манливі. Марк заворожив її з першої ж хвилини. Який він гарний, не схожий ні на кого!

У школі вона ніколи не підтримувала ніяких стосунків із хлопцями-однокласниками – вони їй видавалися нецікавими і ніби значно молодшими за себе. В училищі – така ж сама картина, тим паче хлопці-однокурсники там становили переважну меншість, тож і вибір був скромний. А можливо, дивлячись на батька і матір, на їхні теплі стосунки, вона підсвідомо вже вибудувала собі модель своїх майбутніх взаємин із чоловіком, який має бути обов'язково старшим, як і тато від мами. Бо їй хотілося, щоб той, майбутній чоловік з її потаємних мрій, так само як і татко, оберігав її від суєтного та непотрібного в житті, захищав від усіляких негараздів, щоб вона так само, як і мама, не знала ніяких проблем і злигоднів... Та когось схожого хоча б чимось на татка вона ще не зустрічала.

А те, що Марк набагато старший, дуже помітно. Напевне, у житті вже обізнаний, та це й не дивно, адже вже скільки часу він живе самотійно і досить далеко. Варвара Тимофіївна говорила, що Марк умудрявся підробляти з самого першого курсу та й кожні літні канікули проводив у студентських будзагонах, одного разу навіть у геологічну експедицію до Карелії умудрився потрапити. І виходило так, що не вона йому надсилала гроші для прожиття, а навпаки – син-студент допомагав матері.

Марк швидко заварив чай, собі – міцну чорну каву. Так само швидко на столі з'явився чайний сервіз, вазочки з печивом. Не дав «любим дамам» навіть ложки принести з кухні. Метушився і наводив лад на столі сам.

За чаюванням було чути жвавi голоси Марка та Варвари Тимофіївни. Вони жартували, сміялися раз у раз. А Лариса ж навпаки все ніяковіла та відмовчувалася. Вона тільки іноді крадькома подивлялася на Марка. Він подобався їй все більше і більше. Якi у нього незвичайні очі, глибокі-глибокі, майже чорні, ніс із ледь примітною горбинкою, а голос! Голос – низький, оксамитовий.

Лариса не могла наслухатися тих обертонів. А як він вільно себе поводить! Мабуть, звук до захоплених дівчачих поглядів.

Марк, звісно ж, попросив її зіграти на роялі:

– Тільки грай щось доступне для мого розуміння – простого смертного. Бо ти не дивись на те, що моя маман – заслужений е-е... хто ти там у нас в училищі, яке в тебе звання, бо я забув? Коротше, до музики я нездатний. Нездара – так колись сказала моя люба матінка...

– Марку, що ти таке говориш? Як би я могла сказати про тебе таке?

– Люби, Боже, правду. Було, було. Сказала колись спересердя, коли намагалася зробити з мене Гігельса. А не вийшло!

– От іще, Марк згадав таке. Але це правда: мій син, на жаль, зовсім не музикальний. Марк наш у свого тата вдався – тому слон на вухо, а Маркові, може, й два слони відразу наступили. Та доволі балачок! Ларочко, грай, моя дитино! Зроби нам ласку.

Лариса підійшла до рояля, відчула, що вся тремтить. І ноги підкошуються, а руки, що перед цим тримали гарячу чашку, стали враз чогось холодними. Це він... Він її бентежить. А їй же відчайдушно хочеться сподобатись йому в тій музиці, зіграти йому так, щоб він відчув: вона теж незвичайна, вона талановита, вона не така, як усі! Хочеться приворожити його саме своїм відображенням звуків. А він почує цей поклик і зуміє віднайти оте її непідробне через музику. Чомусь Лариса була переконана в тому, що Марк здатен оцінити її гру, навіть незважаючи на давнішні злочини двох слонів.

Гортала поволі ноти, подовгу розглядаючи чи не кожну сторінку. Зупинилась на ноктюрні Шопена. Руки досі не розігрілись. Дивно. На шкільних академках, а згодом і на екзаменах в училищі вона ніколи не тремтіла, як інші легкодухи. Вона завжди вміла опановувати себе: впевнено виходила на сцену, зручно сідала на стілець, помах рук – і... ніби потрапляла у якийсь інший, ніби із задзеркалля, світ, де

тільки вона і злагоджені звуки, що народжуються з-під її пальців. Отямлювалася вже тоді, коли чула оплески.

А зараз – що це таке? Та з першими акордами поволі опанувала себе, її рисунок твору ставав усе впевненішим, глибшим, емоційнішим.

Після останніх згасаючих звуків Марк підхопився, підійшов до неї:

– Ви чудово грали! Ви талановита дівчина! І красива, – пошепки додав він.

– Дякую. А чого ж на «ви»? Ми ж, здається, на «ти»? – так само пошепки запитала Лариса, і обоє щиро від цього засміялись.

– То я від хвилювання і глибокої поваги до вашого таланту перейшов на «ви», – уже звичним голосом промовив Марк. – Мамо, ти не дурно їси свій хліб, і оте звання заслуженого... е-е (кого там?) тобі дали не випадково.

– От Марк! Завжди він вдає, ніби не пам'ятає заслуг своєї матері... Жартівник!

Вони тоді ще довго пили чай, їли столичний уславлений торт, привезений дбайливим Марком. Лариса навіть (із благословення Варвари Тимофіївни) пропустила ненависну теорію музики. Було вже пізно, і Марк пішов проводити Ларису.

Зимове споночіле місто приготувало їм справжню казку: кружляв лапятий лагідний сніжок, так красиво пританцьовуючи біля ліхтарів, легкий морозець музикально порипував під ногами. Все ніби як і завжди, бачена вже скільки разів знайома картина, а Ларисі місто здавалося незвично, навіть по-святковому, ошатним, що ніяк не хотіло відпускати її від себе до теплого дому. Чи, може, це магія цього хлопця? Вони розмовляли й розмовляли, про будь-які речі, незвичні й буденні. Їй було цікаво все, про що він говорив. Чути його голос – таке задоволення!

У розмові Марк випадково доторкнувся її руки. Ларису немов струмом пронизало, стало так добре, так солодко від цього простого, ніби дружнього жесту. Захотілося схвати свої уже промерзлі руки у його великих долонях. Але вона ніколи не дозволила б собі

наважитися на таке зухвальство – не годиться дівчині робити перший крок.

Довго підіймалася сходами свого будинку, усміхалася сама собі, не хотілося йти додому, ділитися ні з ким не хотілося отим потаємним, що трапилося сьогодні з нею, хоча у неї ж, мабуть, на обличчі зараз усе написано величезними сяйливими буквами. Вона подумала: те, що сталося з нею, – її сокровенна таємниця, яку потрібно зберегти, втаїти від усіх, щоб не зурочив хто навмисно чи мимоволі, щоб не розпалася вона від необережного слова. І поки навіть мамі не буде нічого розказувати. Звісно, що колись їй розповідь про Марка, але не сьогодні.

А нині...

А нині Ларисі хотілося побути наодинці з собою, зі своїми такими плутаними думками, і згадати все: його глибокі очі, високу фігуру, міцні руки, його неперевершену жартівливу манеру говорити. І отой жаркий доторк... Хочеться згадувати знову й знову...

Наступного дня Лариса ледве досиділа до кінця занять. В одну мить злетіла сходами вниз, насилу відкараскалась від Алли Федорець, їхнього комсорга, що піймала її у вестибюлі уже майже на виході й намагалась достукатись до комсомольської свідомості Лариси, щоб дати їй якесь доручення. Захекана, вибігла з училища, бо мала надію, що Марк уже чекає її на подвір'ї: він учора все випитував, коли закінчуються її муки в музучилищі, але... Там ніхто її не чекав.

Вдома сиділа, нікуди не виходячи, все чатувала біля телефона. Сподівалася, що зараз задзеленчить отой зелений монстр на тумбі у передпокої. А він мов занімів – жодного дзвінка. Хотілося розтрощити його за таку нахабну мовчанку. І раз у раз піднімала трубку – перевіряла, а чи є там гудок, бо, може, зв'язку немає? Марк не питав у неї номера телефону – це правда, але ж так просто його можна було б дізнатися у Варвари Тимофіївни. Якби тільки він захотів. Якби тільки йому це було потрібно!

Секундочки, хвилинки, години плинуть, крутяться, граються, насміхаючись, тануть, щезають безслідно. З ними разом тане і маленька надія: а може ж, ось зараз, ще трошечки. І знову отой вир секунд, хвилин, годин. А далі залишається тільки холодне розчарування.

Він не подзвонив.

Лариса рознервувалася, їй нічого не хотілося, крім одного, – щоб повторилася ота дивна прогулянка по місту холодним зимовим вечором і... отой доторк, який вона й зараз відчуває, і від цієї згадки завмирає душа.

Так само пройшов ще один день – у напруженому марному чеканні. Наступного дня Лариса мала йти до Варвари Тимофіївни на чергове заняття, до якого вона, мабуть, уперше за своє навчання не підготувалася. Напередодні чесно розгортала ноти, вдивлялася у непідвладні їй нині нотні комбінації, які побачила ніби тільки зараз, і не розуміла, що це вона таке робить? Музика, чи не вперше, стала для неї такою далекою.

На заняття до Варвари Тимофіївни не йшла, а летіла. Лариса сподівалася, що знову там побачить Марка, знову вони разом чаюватимуть, будуть мило розмовляти, а потім він, як і тоді, піде її проводити, і та зимова казка повториться ще. Фантазії в юній голові росли без упину. Лариса й сама не зогледілася, як уже стояла під дверима вчительки.

Та Марка цього разу не було. Варвара Тимофіївна подивувалась Ларисиній нехарактерно сумбурній грі, трохи побурчала, трохи усовістила, трохи насварила. Якби таке неподобство сталося раніше, то Лариса, як сумлінна учениця, провалилася б крізь землю від сорому, та й ніколи не дозволила б собі недбалого ставлення до музики, а особливо до Варвари Тимофіївни.

Проте сьогодні Ларисі було все байдуже – їй нестерпно хотілося тільки одного – побачити Марка. Та спитати Варварочку про сина вона соромилась. Але Варвара Тимофіївна не сьогодні народилася,

вона запримітила, як Лариса раз у раз позирає на двері, немовби когось виглядає, відповідає не в лад, не щебече, як завжди.

– А Марк, уяви собі, все розважається, все відпочиває від навчання. Пішов до своїх колишніх шкільних друзів – скучив. У них такий дружний клас був! О, то ще таких відданих пошукати треба! Вони – як останні з могікан. Зараз це така рідкість – справжня дружба. А вони, мої любі хлопчики, молодці, завжди зустрічаються, завжди підтримують один одного. Та їхні посиденьки – це надовго! Не здивуюсь, якщо мій Марк заявиться додому за північ, а то й під ранок. А що поробиш – уже дорослий мужчина! До речі, Ларочко, хотіла сказати, що я вже виходжу на роботу, лікарі кажуть, що все прекрасно, ніженьки пора вже заставляти бігати, отож досить лїнькувати, пора й до роботи братися. Тому в нас сьогодні останнє заняття вдома, далі будемо в класі муштрувати. Конкурс у березні намічається, отож готуйся. Я тебе вже, мабуть, замучила такою біганиною, моя дівчинко.

Лариса брела додому, як побита. Все, вона його більше не побачить. Зимові канікули у студентів короткі, туди-сюди – й закінчились. Він поїде, а вона так і не зустрінеється з ним більше. Його очі, його голос, його руки... Як це все можна забути? А Лариса вже наміряла собі стільки всього! А воно он як повернулося! Невже ж вона йому не подобається? Адже вона бачила, з яким захватом він дивився на неї, як просив тоді побути з ним ще хоч хвилику. А чи, може, це їй все тільки здалося, і зовсім не було того «захвату»? Бо не відомо, що там у головах тих хлопців. Ніби дивиться на тебе з певним інтересом, а йде проводити твою подругу. Дівчата в музучилищі про такі любовні драми розповідали, що куди тим романам! І хто це тільки вигадав побрехеньки про жіночу підступність? Хлопці – вони ще ті комедіанти...

Що там Варвара Тимофіївна про конкурс говорила? У березні? Ото твоя єдина відрада – конкурс! Готуйся!

Сіла на засніжену лавочку, поклала портфельчика собі на коліна. Вітер хурделить, кидає на неї пригорщами колючий сніг,

підбирається під цигейку, забивається в рукави. Холодно, та Ларисі байдуже, її обпікають гарячі думки від такої несправедливості: єдина втіха – оте, що в тебе у портфельчику, готуйся, працюй – і все відійде, розвіється, як неважливе, як другорядне. Бо все інше – не для тебе уготоване!

Повз неї пробігла якась парочка, тримаючись за руки та голосно регочучи. Ще неквапливо пройшли двоє, він і вона. Хлопець так ніжно обіймав дівчину за плечі, що Лариса аж здригнулася – її гостро кольнула заздрість до цих двох закоханих. Дівчина ніби відчула щось і пильно подивилася на Ларису – та аж очі відвела.

Портфельчик. Із нотами. Ото і весь твій талант!

Захотілося в цей момент викинути в сміттєву урну, що стояла біля лавочки, геть усі свої ноти разом із портфельчиком! Або хоч роздерти на шмаття пару нотників! Дістала навмання збірник, та якось не вийшло у неї познущатися з цих зшитків. Дурненька вона! Навіщо ці пристрасті, їй невластиві? Вона звичним рухом на автоматі погортала вже затерті листочки, і в голові миттю зазвучали уривки, вихоплені поглядом зі сторінок. Ось воно – її справжнє, що ніколи не зрадить. Відрада і розрада. Хотіла вже покласти нотники назад до портфельчика. Що це? На сніг випав якийсь папірець. Це не її. Може, попередній власник залишив якісь нотатки – збірник же бібліотечний.

Рівненькими, ніби зрізаними знизу лінійкою, літерами було написано: «Ларо! Мрію почути знову ноктюрн у Вашому виконанні! М.» Звідки це послання тут взялося? Невже це він – «М.»? Коли це він тільки встигнув їй покласти це неждане послання до нотника? Не може бути! Не може? Так є ж! Аж підстрибнула від неочікуваного такого повороту. Перечитала ще раз.

Марк писав!

Пальцем на снігу ретельно викреслила: «МАРК». Помилувалась тими чарівними літерами і закидала снігом, щоб ніхто не підгледів її таємницю.

Уже стоячи під дверима й поволі повертаючи ключ у замку, вона почула, що задзвонив телефон. І голос мами:

– Ларочку? А її немає ще вдома. Не знаю коли. Може, що передати?

Лариса ошаліло засмикала той нещасний замок і, grimнувши добряче дверима, влетіла у квартиру, вихопила трубку з рук Наталі Олександрівни, що та аж поточилася.

– Я вже тут, – захеканим голосом відповідала вона комусь на тому боці проводу, – щойно прийшла, – і, затуливши трубку рукою, попросила: – Мамочко, ти даси мені поговорити?

Наталя Олександрівна тихенько пішла до своєї кімнати. От у її донечки уже й сердечні тайни з'явилися. Хоча, звісно, їй уже дев'ятнадцять років – золотий дівочий вік. Коли, як не зараз, дівувати. Хоча оте гуляння дівоче Наталю Олександрівну дуже вже лякало. Бо їй одній тепер глядіти за Ларисою, вона за все відповідає. Бачив би тато свою донечку...

Так, це був Марк. Марк! І він їй подзвонив! І вони завтра зустрінуться. Не у них дома, коли заняття з Варварою Тимофіївною, а як справжні закохані: у призначений вечірній час, у призначеному місці. Справжнє побачення!

Завтра... Яке ж воно далеке – це завтра! Ще стільки чекати! А ще й час – він став таким повільним, кульгає, волочиться ледве-ледве та ще й ніби раз у раз спотикається. Лариса крутилася у ліжку й ніяк не могла заснути. За вікном – місяць непрошений благає впустити, зиркає крізь щілину у порт'єрах і роз'ятрює душу своїми натяками. Встала, та замість того, аби щільно закрити вікно шторами, навпаки розчахнула їх, впускаючи до себе оте непрохане срібно-молочне саяво. Простягла руки, ніби хотіла доторкнутися до його променів, як до струн. Колись давно у дитинстві вона читала казку про музиканта, який навчився грати на сонячних променях. Як же йому важко давалась ця наука: кожен доторк до сонячних струн – страшний біль, бо пальці обпікав немилосердний вогонь. О, як маленька Лариса тоді плакала – так їй жаль було того нещасного хлопчика. Гнівлася

на сонце: навіщо йому так збиткуватися, чому не пожаліло того щирого музику? Зарозуміле сонце! Можливо, саме з тієї казки їй відтоді полюбився місяць. Бо й промені місяця не такі. Вони не можуть бути пекуче-гарячими, вони не будуть безжальні до тих, хто прагнув би опанувати музику місяця. Вони неголосні, на відміну від галасливих сонячних, бо всотали в себе всі таємниці ночі, а таїна кричати не може. А ще в цій музиці багато любові, бо місяць – вічний супутник закоханих, знає й охороняє їхні таємниці, отим своїм незрівнянним молочно-білим світлом так скрашує їхні зустрічі!

Може, і їй спробувати зіграти музику місяця?

Лариса підняла руки ніби до неіснуючої арфи, перебирала уявні струни, щось тихенько наспівувала собі. Може, місяць незабаром охоронятиме і їхню з Марком таємницю?

Завтра... Завтра вона побачить Марка. Нехай скоріш приходить завтра!

* * *

– Куди ми йдемо?

– А не скажу! Що, страшно? Зараз як заведу тебе кудись і покину саму в міських хащах, як Гензель і Гретьель. До речі, у тебе в кишенях білих камінців немає? А то зумієш вибратися, і всі дізнаються про мою підступність.

– А мені не страшно!

– Не страшно? А чого ж?

– Бо ти не зможеш так зробити. Не зможеш мене покинути... у хащах міських, – додала поспішно.

– Не зможу, Ларко, не зможу.

Марк це так сказав, що у Лариси враз пересохло у горлі, в голові зашуміло й запекло. Якась солодка і гаряча млість, донині невідома, розливалась усередині неї.

Він узяв її за руки:

– Ого, які холодні, як у Снігуроньки. Підемо в кіно?

Лариса похитала головою:

– Не хочу.

Вона справді не хотіла ні з ким ділити Марка. А в кінотеатрі вони неодмінно зустрінуться або з її знайомими, або з його. Дарувати комусь свій час із Марком – це було б занадто щедро. Вона хоче, щоб цей час належав тільки їм двом і більш нікому. Тим паче вона не знає, скільки того часу залишилося для них.

Марк смішно наморщив лоба, театральнo підняв угору пальця:

– О! Я знаю, чим тебе подивувати! Ходім зі мною!

– Куди?

– А не скажу! А то знову ця вередлива дівчинка скаже мені: «Не хоцю!»

Який же він тільки веселун! Він коли-небудь буває серйозним?

Як добре, що вони зустрілися!

Раніше, дивлячись на своїх подруг з їхніми сердечними таємницями, стражданнями та неймовірними перипетіями любовних пригод, Лариса журилася, що, з якихось незрозумілих причин, немає закоханості у її житті. Чогось її обходило стороною оте омріяне всіма почуття. І Лариса тихенько сумувала. Бо молодій дівчині так хотілося відчувати, що ж це воно таке: радість любові а чи страждання, що їй випаде? А неможливість жити без когось – це як? Невже насправді так буває? А який він буде, той її перший цілунок?.. А тепер вона думає: як добре, що ніхто їй не трапився, що не розмінювалася вона на стосунки без справжніх почуттів, як багато хто з її подруг. Бо тоді Лариса могла розминутися з Марком, могла не помітити його. І досі вона б не знала того всього, від чого тепер уже третю ніч годинами у ліжку крутиться і ніяк не може заснути. І холодно мліло десь там всередині від припущення, що вони могли б паралельно спокійно собі існувати, кожне у своєму вимірі, і ніколи не перетинатися.

Марк – найкращий у світі, вирішила Лариса. Здається? Ні, точно і остаточно: вона знайшла ЙОГО – людину своєї мрії. Сказав би зараз: «Їдьмо зі мною!» – вона б так і зробила, навіть не вагаючись і не

запитуючи, куди їхати і коли. Їй хотілось думати, і вона переконувала себе, що Марк – її доля, він народився, щоб бути з нею, так само як і вона. Для чого люди місяцями, а то й роками перевіряють свої почуття? Усе ж так просто! І для такого простого й важливого розуміння час не відіграє ніякої ролі. Для цього достатньо миті, яка ніякими часовими вимірами не визначається.

– Господи, як високо! Який це поверх? Бо я не побачила, яку ти кнопку натиснув.

Звісно, що не бачила, бо вони в ліфті, щойно зайшли, почали несамовито цілуватись. Куди їхали, вона не знала.

– Чотирнадцятий! Страшно тобі дивитися вниз?

– Мені? Анітрішечки! Знаєш, як я люблю висоту! І літати літаками люблю! Любила. Мабуть, любила, бо тепер уже куди я полечу? Все у нас так змінилося.

– Важко вам без Андрія Петровича?

– Марку, усім було б нелегко в такій ситуації. Тільки у нас, віриш, життя без нього зовсім шкереберть пішло. Та давай не будемо про це. Люди до всього звикають. То що ти мені хотів показати? Місто з чотирнадцятого поверху?

– Ти так про мене ординарно думаєш? Образила. Образила! Не буду нічого показувати!

Удавано набурмосився і відвернувся від неї. Та Лариса подумала, що по-справжньому образила Марка. Взяла його за плечі й почала підлещуватись:

– Марку, ну Марку. Ти чого?

– Цілуй! А то не прощу!

А цю гру Лариса вже відчула, отож і цмокнула його в щоку. Марк скривився. Вона спробувала ще раз ошчасливити щоку, та Марк уже сам не втримався – піймав її звабливі вуста. Вони знову забули про все, як щойно у ліфті. Здавалося, що тіла пропікали навіть шари теплого одягу. Мороз, вітер на відкритому майданчику чотирнадцятого поверху – а вони не відчували холоду.

– Яка ти солодка! Ларко, яка ти незвичайна!

Вона незвичайна... Їй так хотілося почути ці слова, мабуть, від самого початку їхнього знайомства. І ось нарешті! Вона для нього незвичайна! Що може бути кращим від цих слів? Адже всі шукають у своєму житті чогось і когось незвичайного, не схожого на все те, що вони знають і бачили. Адже від такого «незвичайного» відмовлятися важко, та й для чого?

– Ларко, дивись, що в мене є! – дістає зі внутрішньої кишені пакуночок.

– Що це?

– Ти на Новий рік любиш бенгальські свічки запалювати?

– Люблю. Так то свічки? Та й свято вже ж минуло!

– Помиляєшся! Сьогодні яке число, знаєш? А свято яке?

– Число знаю, а свято не знаю. Може, якийсь східний Новий рік?

– Ех, ти, східний. Наш! Старий Новий рік! Знаєш таке?

– Знаю ніби.

– Будемо його святкувати, як уміємо, тим паче – година котра вже? Бачиш! Готуй своє бажання, а я готую новорічний антураж.

Марк почав припалювати запальничкою свічки, та вони, вперті, ніяк не бажали загорятися: чи то відсиріли, чи то вітер з ними заодно. Лариса долонями загородила кволенький вогонь – і нарешті оті вередливі палички сердито зашипіли й почали розбризкувати навколо себе палаючі краплі.

– Ну? Готова? Кидай!

Вони кинули зі своєї висоти дві свічки. Такий красивий був їхній вогненний зміїний політ. Лариса аж задивилась. Такого ще – свічкопаду – їй не доводилося бачити. Тільки з Марком, тільки з ним. Вони стояли обнявшись, а потім знову злилися у тій безмовній розмові, такій солодкій, такій ненаситній. А перед цим знову кинули свічки з висоти. І не помітили, що вітер роз'єднав їхню пару свічок – вони впали так далеко одна від одної...

* * *

Лариса знову лежала без сну у своєму ліжку, водила пальцями по пошерхлих губах, що весь час усміхалися. Невже це вона така щаслива? Невже це все відбувається з нею? Вона так довго мріяла про якусь абстрактну любов, вичікувала, виглядала її так довго. Майже у всіх дівчат у їхній групі були сердечні пристрасті, деякі уже й заміж спромоглися вискочити. Подружки ділилися своїми знаннями любовної науки, вона ж ці розмови і слухати не могла. І все дивувалась: як про таке можна говорити з кимось назовні, як таке можна виймати з себе та ще і обговорювати, перебираючи подробиці? Адже це – тільки твоє і ЙОГО, і більш нічиє. До того ж Лариса весь час сама, не було в неї ще ніяких романтичних пригод. Тож ділитися було нічим, та й не стала б вона ні з ким ділитися отим СВОЇМ. Через таку закритість до неї завжди у групі ставилися якось насторожено. Ще б пак! Хто в неї був батько, та й сама вона – гордячка ще та!

А тепер їй не віриться, що те все – і зимовий незабутній вечір, і холодний вітер чотирнадцятого поверху – було насправді і сталося саме з нею. Бо то все виглядає занадто добре, аж страшно робиться від самої думки: а що вона буде робити, коли Марк поїде?

Марк... Яке у нього чудове ім'я! І все у нього чудове! І взагалі – він найкращий.

І день наступний був чудовий: у міру морозний, прикрашений ліпниною інею на провислих проводах, на вітах дерев, на їжачкових голках кущів. Пробігала через свій двір, не втрималась: сіпнула за довгі віти верби – і та обсипала її щедро колючим інеєм-сніжком. Лариса засміялась дзвінко, ще шарпонула з усієї сили, щоб знову викликати срібну зливу, та цього разу встигла вивернутися.

Лариса не йшла – бігла на заняття. Чого бігла, не знає й сама, адже нікуди не поспішала, але ноги не могли йти спокійно. Вона не захотіла затовкуватись у переповнений тролейбус, вирішила краще пройти, чи то пак пробігтися отакими зимно-казковими вулицями ранку. Коли вона востаннє помічала таку красу? Не пам'ятає! А зараз яскраве навколо проявилось чітко, як на фотопапері, коли опускаєш

його в реактив. Вона знову засміялася сама собі. Як гарно жити! Це, мабуть, вперше прийшла їй така безтурботна думка після смерті батька. Бо вони з матір'ю так довго носили жалобу за ним.

«Прости мене, таточку, що я отак безсоромно без тебе радію на цьому світі. Хоча... Ти, мабуть, був би тільки задоволений тим, що в мене така благодать у душі. Бо так же має бути, щоб я нарешті знайшла його – отого єдиного, хто мені потрібний, за ким я піду, навіть заплющивши очі, не розбираючи: а що там попереду? Це МАРК! Він би тобі обов'язково сподобався, таточку...»

В училищі Варвара Тимофіївна тільки й хвалила Ларису за її гру, як вона правильно передає всі нюанси та динамічні відтінки твору. Хоча сама Варвара Тимофіївна виглядала якоюсь заклопотаною, змученою чимось. Лариса спочатку переконувала себе, що це їй тільки здається, а потім таки наважилася запитати, що ж сталося. Відповідь Ларису просто ошелешила: Марк уночі поїхав, хтось із друзів подзвонив і покликав кудись її сина. А він відразу ж і зірвався і поїхав нічним поїздом, навіть до ранку не став чекати.

Піднесений настрій Лариси кудись враз подівся. Поїхав. Мабуть, хтось дуже важливий йому телефонував. А вона? Як же вона буде тут без нього? І в такій невідомості? Для неї він пошкодував навіть слів... А заради когось – зірвався так запросто, уночі, на поїзд. А вона – напридумувала такого: покликав би – пішла б... А йому, виявляється, зовсім не потрібно, щоб за ним ішли із заплющеними очима.

Вечорами Лариса перестала виходити куди-небудь. Їй здавалося, що у хвилини її відсутності обов'язково зателефонує Марк. І вона терпляче чекала, чатувала біля телефона, бігла на кожний поклик бездушного апарата, щоб потім розчаровано передавати трубку мамі, бо то дзвонили не їй – мамині подруги або колеги по роботі.

От і сьогодні дзеленькає. Мабуть, то знову обманливий пустодзвін. Та все одно Лариса мчить до телефона, піднімає трубку, а там – звичний безперервний гудок. Що ж таке? Адже вона ясно чула дзвінок! І на підтвердження того, що вона не марить, дійсно лунає

дзвінок, тільки не телефонний, а від вхідних дверей. «Я вже зовсім збожеволіла, дзвінки плутаю, – думала Лариса, відчиняючи двері. – Невже мама забула ключі...» А там за дверима – Марк! Захеканий, розкуйовджений, усміхнений:

– Ларко! – підхопив її, як тростинку, заховав обличчя у дівочому розкішному волоссі. – Моя Ларка! Як же я скучив за тобою! Дай подивлюся на тебе, яка ти домашня.

– Марку...

Лариса розгубилася, стоїть – не знає, що й казати, вірити своїм очам чи не вірити: Марк з'явився нізвідки, ніби з її мрій, її довгих чекань.

А він, такий радісно-збуджений, знову закріпив її в обійми, цілував до знемоги.

– Ларко, ти сама чи мама вдома? – ледь відволікаючись від її уст, запитав він.

– Мама в театрі з подружкою, скоро повернеться. А ти коли приїхав?

– Я тільки що з поїзда. На таксі – і до тебе. Ти чекала мене чи, може, вже й ні? – хитро підморгнув їй Марк.

– Я чекала на твій дзвінок, а на прихід зовсім не чекала, – і собі хитро посміхнулася Лариса. Тепер вона його обняла, заглянула в такі красиві очі, зашепотіла: – Марку, як я рада тебе бачити. А коли ти назад?

– Сьогодні о третій ночі на поїзд.

– Як сьогодні? Так ти зараз додому підеш... – Лариса розчаровано мало не схлипнула.

Марк узяв її за руки:

– Дурненька моя, я ж до тебе приїхав, тільки до тебе. До мами я знайду наступного разу, а цей час – тільки для нас. Чаю даси?

Лариса метнулася у бік кухні:

– Звісно, ще й шматок хліба тобі видам, а як будеш гарно поводитися, то й маслом пожалую...

Наталя Олександрівна відмикала вхідні двері квартири дуже довго. Ключ загубився у сумочці, поки знайшла його! Потім не могла ніяк тим ключем правильно втрапити у замковий отвір – руки тремтіли, і сама вона чогось розхвилювалася. Адже підходила до будинку й помітила, що вікна у квартирі не світяться. Чого б це? Адже Лариса мала бути вдома, нікуди й ні до кого не збиралась. Може, сталося що? Поки дійшла до квартири, нафантазувала собі вже кілька варіантів страшних картин того, що могло трапитися з Ларисою.

Нарешті двері відчинилися. Та ні, світло є, мабуть, горить тільки нічник, і шепіт якийсь доноситься з Ларисиної кімнати. «Вона не сама», – блимнула здогадка у голові Наталі Олександрівни. Навмисно голосно грюкнула дверима. Шепіт припинився, зате по кімнаті хтось заметушився, щось гримнуло, мабуть, перечепилися через щось, потім почувся дуєтом щасливий сміх. Так і є. У Лариси якийсь хлопець у гостях. «Спокійно, Талю, – заспокоювала сама себе, – твоїй дочці дев'ятнадцять років, вона доросла. Аякже, доросла, дурненька і наївна. Господи, та хто ж там?»

Врешті двері відчинилися. Вони стояли на порозі удвох: її дочка і той, хто викликав щасливий сміх її дівчинки. У Лариси винуваті очі, розчервонілі губи, вона закошлана, розгублена, ґудзики халата на грудях застебнуті не там, де треба, – Наталя Олександрівна похолола. І, роздивившись гостя Лариси, розхвилювалася ще дужче. Хлопець, що стояв у її квартирі, на порозі доччиної кімнати, ні краплі не збентежився. Він гарний, це правда, на шалапуту ніби не схожий, високий, розумні очі, але виглядав набагато старшим від Лариси.

Хлопець привітався:

– Добрий вечір!

«Голос приємний, – відзначила про себе Наталя Олександрівна, – такі дівчатам подобаються. І моя дурненька дівчинка піймалась». Вона кивнула:

– Добрий вечір!

Лариса навіщось торкала себе за розпашілі щоки, а потім, ледве дивлячись на матір, промовила:

– Мамо, познайомся, це Марк, мій друг. А це моя мама Наталя Олександрівна.

Запала тиша. Лариса перелякано поглядала то на маму, то на Марка. Наталя Олександрівна всміхнулась:

– Ну що? Ходімо пити чай!

Під час спілкування за столом Наталя Олександрівна трохи заспокоїлася. Хлопець здався їй дуже приємним, сподобалось, як він ставився до Лариси: кинувся допомагати розставляти чашки, увімкнув чайник, підняв рушник, що впав додолу. Від пильного материнського ока не приховались їхні палкі погляди-перегляди, як вони тримались за руки, коли вона нібито цього не помічала. Ой, діти! Звичайні закохані діти. Тож, вислухавши Ларису, Наталя Олександрівна дозволила Маркові побути у них до другої ночі, бо він о третій мав би вже сидіти в поїзді.

– Викликати таксі, Марку?

Марк поблажливо усміхнувся:

– Що ви, Наталю Олександрівно! Навіщо мені таксі? Тут іти – двадцять хвилин щонайбільше.

Наталя Олександрівна сплеснула руками:

– Але ж пізно, темно та й небезпечно нині пустими вулицями блукати.

– А кого мені боятися? Не хвилюйтеся, не вперше.

– Ну добре. Як собі знаєш. Ви тут гомоніть собі. Ларо, годуй гостя, а я піду відпочивати, бо мені ж завтра на роботу.

Відпочивати! Було б сказано! Хіба вона може спокійно піти і влягтися спати, якщо у Лариси в кімнаті – молодий і звабливий хлопець, та ще й старший. Звісно, Марк дуже вихований і син Ларисиної вчительки, як виявилось, та все одно – любов, молодість... А їй переживай!

* * *

Вони стояли у дверях. Уже сказали одне одному слова прощання по двадцять першому разу і ніяк не могли наважитись розпрощатися остаточно.

– Ларко! Мені треба йти, відпуская мене, а то я спізнюся на поїзд, вчасно не приїду – і будуть у твого Марка ве-е-ликі проблеми.

– Добре, йди, Марку! Поцілуй мене ще раз.

Знову мовчання – це говорить поцілунок.

– Ларко, я люблю тебе, тебе, одну, люблю! Чуєш! Бувай!

Із цими словами Марк вилітає з квартири, а Лариса і плаче, і сміється, і не спить до світанку, бо хіба заснеш – він її ЛЮБИТЬ, її одну.

Через тиждень таке побачення повторилось, потім ще. Лариса ходила п'яно-щаслива. Всім усміхалась, часто не чула, що до неї звертаються, про щось запитують. Десь далеко, відірвавшись від землі, літала закохана дівоча душа, тож і не чула земних голосів.

Не знала ще – падати звідти боляче...

* * *

Дні, тижні і три місяці... уже без нього.

Живе, якимось живе.

Попервах думала, що він першого ж вечора зателефонує, скаже, що не зміг приїхати, як обіцяв, що страшенно скучив за нею, що мріє про те, як знову повернеться у їхнє місто і побачиться з нею. А нічого цього не було. Дзвінки не лунали, листи не приходили. Невже це для нього тільки пригода? Лариса не могла повірити, що Маркові байдуже все те, що було з ними. Невже вона може так помиляться? Дивитись в очі, бачити в них захоплення – і помиляться? Чути солодкі і щирі слова – і знову помиляться? Уже всоте вона

переживала знову і знову їхні зустрічі, їхні розмови, його красномовні погляди – і не знаходила пояснення такій дивній поведінці. Мабуть, вона дійсно чогось такого не розуміє в хлопцях, та й досвіду життєвого у неї немає, бо звідки ж він візьметься, той досвід?

Поступово мали б затиратися подробиці її невдалого кохання. Мали б... Та вони гострим боєм нагадують про себе, не відступають, не відпускають.

«Я сильна, я зможу! Я зможу забути його, зможу бути без нього щасливою і закоханою у когось іншого». Переконувала себе в цьому постійно, нагадувала, коли, замріявшись, знову бачила його, тільки його, відчувала дужі й ніжні руки, що обіймають, пестять так солодко, відчувала його запаморочливі цілунки... Переконувала себе, що все поступово забувається і блідне. Змушувала себе забувати, заборонила собі заглядати не те що по кілька разів на день, як раніше, а навіть один разочок, у поштову скриньку. Запитувала себе, коли вона перестане без усіляких примусів здригатися від кожного довгого телефонного дзвінка, від кожного дзвінка у двері. Чи прийде день, коли вона нарешті змириться з думкою, що все закінчилося і ніколи не повториться? І все одно до болю зі стогоном хотілося побачити його.

І що? Як вони зустрінуться? Як повести себе? Пообіцяла собі твердо: навіть якщо вона і зустріне його, то гордо підніме голову і мовчки пройде повз нього. Або ні! Краще так: привітається спокійно і піде собі, навіть і не подивиться більше у його бік. Саме так: спокійно і рівно!

* * *

– Ларко!

Господи! Це їй здається, вона марить чи насправді чує голос Марка? За спиною. Він? Він. Цей голос, здається, вона буде пам'ятати

тисячу літ. Хіба можна забути оті оксамитові обертони, які належать тільки йому, тільки йому...

– Ларко!

Знову цей голос у спину. І тепер вона вже не може зрушити з місця. Стоїть, дурненька, посеред плацу перед усім училищем, як укопана. А де ж твоє «гордо підняти голову і мовчки пройти» або «спокійно і рівно»? Не спрацювали сценарії, стільки разів прокручені у голові й зіграні в уяві до філігранної вершини. Очі, ті самі, глибокі очі, що змушують пекло зароджуватись десь там, біля серця, її ніби гіпнотизують, підкорюють своїй волі. Вона вже не належить собі. Вона вся у ньому. Покличе – піде і не запитає куди, навіть якщо там її чекатиме згуба. Не бачитиме того, бо очі ж – заплющені...

– Ти...

Він підійшов упритул, зашепотів на вухо, ніби й не було тих днів, тижнів і місяців пустоти. І залоскотали його слова, розбуджуючи щось нове у ній, жіноче, беззахисне перед цим чоловіком і таке бажане, невідомо-жагуче.

– Ларко, яка ти гарна! Чого ти така гарна? Не даєш мені спокою навіть за сотні кілометрів звідси. Я весь час думаю про тебе. Ти не уявляєш, як мені важко. Зараз, коли моє життя мусить змінитися, мені не до сентиментів. А тут ти перед очима. Ти чарівниця? Я мушу бути рішучим, а ти маниш і маниш. Бачиш, я тут. Хоча обіцяв собі, що більше ніколи тебе не побачу.

– Марку... Що ти таке говориш? Нічого не розумію. У тебе щось сталося?

Він сумно похитав головою, узяв її руки в свої, міцно стиснув – не вирватися.

– Ш-ш-ш... Давай не будемо зараз говорити про проблеми. Нехай то все залишиться на потім. Бо я тебе бачу, і мені вже нічого не треба. Я хочу бути тільки з тобою. Ларо, я так багато хочу... з тобою.

Лариса хапала ротом повітря, не дихала – задихалася. Їй чогось було не по собі. І чого? Адже вона чула такі солодкі слова. Дивно,

але ті солодощі її тільки насторожували, бо за тим медвяним присмаком ніби щось ховалося. Таке отруйне, небезпечне. І уготоване саме для неї. Їй стало страшно, затрусилася, немов у пропасниці.

– Марку, ходімо звідси, бо, бачиш, зараз шибки повидавлють. І директриса примчить. Вона у нас така поборниця моралі.

Марк узяв Ларисину сумку і, не випускаючи її руки, немов боячись, що вона зараз кудись від нього втече, повів. Куди повів, не питала, тільки знала, що веде її до себе додому, бо там має щось статися. Те, про що вона потай – навіть від себе – мріяла. Вона буде з Марком. Відчула: їй не страшно, зовсім. Вона давно цього прагнула. Виявляється, вже відтоді, як її обпік отой його випадковий доторк руки.

Марк, мабуть, переживав не менше, аніж вона, бо довго щось вовтузився із замками, ключі зрадливо падали на кам'яну підлогу й дзвінко озивались тривожним звуком.

Вони ще у передпокої накинулись одне на одного, несамовито обіймалися, цілувалися, немов це був останній раз. Лариса усвідомила, що вже напівроздягнена, бо її обпекло оголене тіло Марка. І їй зовсім не було соромно, як вона завжди гадала, навпаки – хотілося позбутися усього зайвого, у цю мить такого непотрібного і недоречного. Відчула, що падає на прохолоду тканини дивана чи ліжка. Він заглядав в очі, щось питав. Лариса не розуміла, що він говорить, тільки кивала головою. Вона бачила його очі, відчувала всього його, такого бажаного. Зараз, зараз це все здійсниться! І... раптом почула:

– Марку, вийди!

Господи! Це голос Варвари Тимофіївни! Звідки вона тут? Адже у неї за розкладом заняття цілий день, майже до самого вечора!

Лариса сіла на ліжку. Ота гарячкова облуда потроху розвіялась, і вона тепер нічого, крім сорому, не відчувала. Щоки горять. Ну як могло так статись? Поспіхом одяглась, пригладила волосся і підійшла до дверей. Дурне становище. Що їй тепер робити? Там, за дверима

Марк розмовляє з матір'ю, вона чує, що говорять вони на підвищених тонах. Лариса хотіла було відійти від дверей, та почула, як Варвара Тимофіївна у запалі виказувала Маркові:

– Марку, ти мені обіцяв! Обіцяв? Навіщо ти так чиниш? Невже не розумієш, що можеш образити дівчину? Добре, що мені Світлана Григорівна сказала, що бачила тебе. Слава Богу, я встигла! А ти? Де ти зараз маєш бути? Ти зовсім здурів? Ти мусиш сказати їй! І зараз же!

– Мамо, я не можу!

– Ні, ти можеш! Мусиш! Для чого дівчину дурити? Для чого їй голову морочити? Як усе одно... Скажи, Марку! Не бери гріха на душу. Прошу, так треба, сину!

– Кому треба? Я вже нічого не хочу! Я нікуди не хочу! Ти не розумієш...

Лариса розчинила подвійні двері:

– Що мені треба сказати?

Варвара Тимофіївна подивилась на Марка, чекала на його відповідь. Та Марк тільки очі відвів.

Варвара Тимофіївна підійшла до Лариси, взяла її за руку.

– Ларо! Прости моєму синові, бо він не знає, що творить. Прости й мені: я знала, та не хотіла вмішуватися у ваші справи. Думала, у вас усе колись вийде, та, бач, доля розпорядилась по-своєму... Прости, Ларочко! Це я заборонила йому спілкуватися з тобою, бо нічого ж все одно не буде. І сьогодні... Марк не повинен був приїжджати, бо у нього вночі літак.

Чому так пити хочеться? Які важкі слова, ледве-ледве вимовляються:

– Літак? Марку, ти кудись збираєшся?

Марк знову мовчить, тільки вже очі не відводить, дивиться на Ларису. Що там? Вона бачить у тій глибині... тільки біль. Біль? Звідки він? Чого? Що такого сталося, чого вона не розуміє?

Дзвінкий і рішучий голос Варвари Тимофіївни, мов ножем, розрізає оту густу тягучу тишу. Вона спраги не відчуває:

– Ларо! Марк від'їжджає з цієї країни. Назовсім. Він їде до свого батька. Я тебе прошу, я тебе благаю: не зупиняй його! Відпусти! Ти не уявляєш, які ми кола пекла пройшли, щоб добитися дозволу, щоб оформити всі папери на виїзд. І там уже все домовлено. Там нас чекають. Там уже уготоване його майбутнє. Його майбутнє! Тут, у цій країні, у нього нічого не буде. А там – увесь світ! Ларо, я тебе як мати прошу: не тримай його, не зупиняй. Нехай він їде!

Лариса ковтнула колючий клубок. І сльози розтали безслідно. І пити враз перехотілося. Он як! То хіба ж вона буде чинити йому перепони? Як вона його буде зупиняти: в ногах валятися та благати? Ні, Загурські, так не буде. Вона вміє любити, але зуміє і відійти, якщо треба. Треба? А кому це треба?

– Марку, ти хочеш їхати? Тобі це треба – твоє «уготоване уже майбутнє»? Воно – твоє?

Марк мовчить. Він зараз має жалюгідний вигляд. Куди й поділась його неперевершена вільна манера, його впевненість у собі. Він тільки мовчить, а дві жінки вирішують його долю.

Знову в горлі колючий клубок. Вона проковтне і його. Підняла гордовито голову:

– Ви не переживайте, Варваро Тимофіївно! Знаєте, і я переживу. Щастя вам там.

Потягла за рукав свій піджак, що валявся світлою плямою на підлозі, і пішла. Їй тепер тут робити нічого. Її ніхто не затримував, не просив зостатися, щоб хоча б пояснити, обговорити ситуацію. А може, він ще покличе? Іде, а в спину тиша нагло виштовхує: геть, геть, геть...

Він не покликав і нічого не сказав. Та й навіщо? Хіба вона не розуміє? Там його уготоване майбутнє, і в тому далекому світлому прийдешньому перед ним, виявляється, весь світ розпластається. Тільки без неї.

Дверей не зачинила. Гидувала доторкатися до їхнього. А як їй було страшно і боляче дивитися на того зіщуленого, ніби побитого, Марка. Хіба це був Марк? Відступився, відійшов. Там у його житті уже

кимось, а не ним, дбайливо уготоване майбутнє. А як же його впевнені слова, що своє життя кожна людина будує сама? Тільки вона має право вибирати своє місце, своє призначення, свою долю. А теперішній Марк? Він її зрадив, кинув, як оту свічу у прощальному польоті з висоти чотирнадцятого поверху. З висоти у таку безодню... Згоріла і розбилась. Боляче... Господи, як же це боляче – отак упасти! І дихати нічим, ніби повітря враз кудись щезло.

Він їде. Там для нього весь світ.

А в неї забрали повітря. Задихається...

А байдужий світ навколо такий самий: ніщо в ньому не змінилось, не перевернулось, не розверзлося небо, не змістилися полюси. Усе як завжди.

Сьогодні вночі літак. Відлітає. Назовсім.

Він... Не покликав її. Не покликав...

* * *

На вулиці гриміло, сонце несамовито світило й пекло, ніби передчуваючи, що ось-ось його закриє чорно-синя хмара, що насувалася загрозливо швидко. Лариса тільки вийшла з двору, а вже на неї, ще в променях пекучого сонця, почали падати щедрі краплі травневого дощу. Гримить – то дощ недовгий буде. Встигнути б добігти до зупинки і заскочити в тролейбус.

Та несподівано відчула, що не може вона йти в оте заклопотане різнобарвне багатолюддя. Бо скрізь снують зайняті своїми справами люди. Вони різні, та вони спокійно живуть, у них не змістилися полюси, у них – усе як завжди. Тому їй і хочеться забігти куди-небудь подалі від них, сховатися, забитися у якусь щілину, щоб погорювати там на самоті. Хотілося плакати, та не могла при всіх. «Ніхто не повинен бачити твоїх сліз», – скільки разів вона чула ці слова від батька. А сльози – вони так і просяться на світ божий,

важко їх утримувати в собі, бо щось там усередині, здається, ось-ось розірветься.

А дощ стає все щедрішим. Вже й піджачок мокрий, волосся густе намокло, чорними лискучими зміями попримало до плечей і спини. Як добре, що сліз не буде видно у цій зливі – можна поплакати від душі. Тільки й сліз уже чогось немає.

Пішла геть від гамірної зупинки, де під дахом скупчилися люди, ховаючись від несподіваного дощу. Зайшла у якийсь двір, сіла на дитячій гойдалці. Куди йти далі, що робити без ТОГО, що в неї тільки-но відібрали?

Уже й вітер прохолоду пригнав, мокра одежа неприємно обліпила тіло. Та змусити себе піднятися і кудись піти, хоча б сховатись від дощу, вона не могла. Навіщо? Може, отой біль хоч рясними дощовими краплями змиється? Та, мабуть, глибоко всотався, не змиєш, не викинеш його з голови, не втечеш від нього нікуди.

У хвилини відчаю чи розгубленості, коли вона не знала, що робити далі, її завжди рятувала музика. Витягала з невідомої трясовини безпорадності й спустошеності. Навіть по батькові вона горювала за інструментом. А нині? Чи допоможе цей перевірений спосіб порятунку себе? Мабуть, не може вона зараз нічого, бо руки безсило звисають, немов перебиті, і голова відмовляється розумно думати. Безжальною репризою у ній крутиться: «уготоване майбутнє, уготоване майбутнє»... Тільки її, Лариси, там немає.

Дощ не перестає. Поодинокі перехожі біжать, хто нахиливши голову, хто закрившись барвистою парасолькою, хто прикрившись текою, бо кожний намагається чимскоріш втекти від цієї раптової травневої неприємності. І ніхто не звертає уваги на якусь дивачку, що сидить собі на холодній дитячій гойдалці й навіть не намагається сховатися ну хоча б під той грибочок.

Не справджується прикмета: дощ ллє і ллє, небо зовсім затягло густими, аж ніби почорнілими хмарами.

* * *

– Дівчино, вам зле? Може, чим допомогти?

Наполегливий голос змушує Ларису знову прийти у цей світ. Побачила якогось чоловіка, що співчутливо дивився на її чомусь босі ноги, що по кісточки вже були у воді. Брудні туфлі валялись поряд. Чоловік знову повторив своє запитання. Лариса заперечно похитала головою і відвернулася.

– Ларисо, це ви? Ви донька Андрія Петровича?

Лариса знову розплющила свої важезні очі й почала згадувати, хто це і де вона могла бачити цього настирливого запитувача.

– Слухайте, ходімо до мене. Тут моя квартира на четвертому поверсі. Ходімо, а то ж ви зовсім промокли! Так не можна! Ви згадали мене? Я Всеволод Владиславович Кречетов. Пам'ятаєте?

Лариса закивала головою. Так, дійсно, був у батька такий підлеглий. У рангах вона не розбиралась. Коли батько представив цього Кречетова, вона не втрималась і пирснула зо сміху. Мама потім їй все виказувала, що вона така нечемна дівчинка. Ларисі дуже смішним видалось його ім'я: Всеволод Владиславович. Вона ще тоді казала, що язик можна поламати, поки його вимовиш. І все, більше нічого про цього Всеволода їй не пригадувалось. А він, бач, чогось запам'ятав її, хоча вона тоді була ще зовсім дівчиськом, мабуть, років тринадцять їй було.

«Тринадцятий минало... Мені тринадцятий...» – відразу на думку прийшли завчені рядки. Про що вона думає? До чого ця вся поезія, цей рудуватий Всеволод зі своїм співчуттям, коли у неї нищиться її світ, кришиться земля і давить небо, що, здається, навіть сонце уже ніколи не вибереться з-за цих похмурих монолітних хмар.

Менторський голос знову вдерся до її світу:

– Ларисо, дозвольте я вам допоможу. Я бачу, у вас щось сталося. Не сидіти ж вам на цьому дощі! Захворіти в таку погоду легко, а от здоров'я потім повернути – це вже майже неможливо.

– А може, я якраз хочу захворіти і померти!

– Господь з вами! Не можна легковажно розкидатися такими словами! Тоді я просто зобов'язаний вас урятувати від цієї напасті. Ходімо, напою вас чаєм і потім викличу таксі.

– Благодатним? – Лариса сумно усміхнуласьь.

– Що благодатним?

– Чай такий є – благодатний. Вип'єш – і про все забудеш, і на душі відразу ж – благодать.

– Знайдемо і такий чай.

Лариса встала і, навіть не взуваючи туфель, поволі побрела у напрямку під'їзду. Кречетову довелось підбирати її заболочене взуття. Лариса це помітила тільки тоді, коли вони вже ввійшли в квартиру. Їй подумалося, що Марк, мабуть, не йшов би за нею з брудними туфлями. А цей, бач, який галантний.

Куди це вона прийшла, отак бездумно і легковажно з цим майже незнайомим чоловіком? Ат, чи не все одно? Їй тепер однаковісінько, що з нею може бути. Все одно. Може, їй хочеться іншого чаю – випити і...

– Проходьте, Ларо! Ось моє помешкання!

Квартира мала дивний вигляд. Все було запаковано, накрито запиленою вже тканиною та старими пожовтілими газетами. Видно, що тут уже давно ніхто не жив. І повітря стояло тяжке і несвіже. Лариса із запитанням в очах подивилась на свого начебто рятівника від напасті.

Він засміявся:

– Не лякайтесь, квартира моя. Просто зараз я тут не живу. Нині мешкаю у столиці. Так трапилося, що взяли на роботу в міністерство. Ваш покійний тато дав мені дуже хороші рекомендації. Отож завдяки йому...

Наткнувся на Ларисині пусті очі й замовк. Недоречне його пояснення. Зрозумів, що вона і не чула, і не хотіла чути нічого поза своїми переживаннями.

Посадив Ларису на диван. Вона тремтить, бо вся наскрізь промокла на тому раптовому дощі. Їй би перевдягнутися в сухе, та йому якось незручно пропонувати їй перевдягатися, тож лише закутав її легкою ковдрою. З кухні приніс гарячого чаю. Трохи туди налив коньяку – «для профілактики». Лариса помішала ложечкою в чашці, пити чай не хотілось, та за два рази змусила себе його проковтнути. А тоді несподівано сама налила собі пів чашки коньяку – випила. Незнайоме пійло виявилось палючим і неприємним. Та, мабуть, рятівним. Бо вже за хвилю відчула, як тепло стає. А потім з подивом виявила, як легше і вже навіть байдужіше сприймається її нещодавнє зміщення полюсів. Недарма ж саме цим заливаються у таких ситуаціях. Кажуть, допомагає. Отож і вона допоможе собі. Он і рудий товстуватий Кречетов раптово став приємнішим, хоча й дивиться на неї зачудовано. Лариса помітила те, та їй було все одно, що та як він про неї подумає. Вона налила собі ще. Випила. Тоді ще, ще... Всеволод мовчав, він не знав, що казати, як реагувати на Ларисині дивні вчинки. Налив собі побільше у пусту чашку.

І поки господар виносив чашки та порожню пляшку на кухню, Лариса стягла із себе мокрий одяг, замоталась у ковдру, принесену дбайливим Кречетовим, і впала на диван, знесилена.

Скільки вона спала – невідомо. Та й чи спала, чи то було скоріше якесь напівмарення-напів'ява. Було їй то гаряче, то холодно. Інколи Ларисі здавалось, що сидить вона знову на холодній дитячій гойдалці під тим же грозовим дощем, який мав би, якщо вірити прикметі, швидко закінчитися. Давлять темні глевкі хмари. Задихається, крутиться, паморочиться в голові! А то раптово сонце визирало з-за тих навислих, давких, сіро-чорних завіс, хитро посміхалось і пекло, пекло. Вона ж не хоче грати на його променевих струнах, навіщо ж воно так знущається з неї? Його сонячна музика їй не цікава, вона галаслива й надто відкрита, а їй хочеться іншого. Навіщо воно знову глузує? Пече! Жарко їй! І пити знову хочеться! Води! А хмари сміються, дощем регочуть. Навколо

неї – стіна з дощу, а випити бодай краплиночку не вдається. А от завіса хмар розсунулась, як лаштунки в театрі, і знову сонце сміється. А далі холод, мокро, липко, противно.

Хтось її кликав, термосив за плечі. Вона насилу піднімала важкі повіки, нічого не бачила і знову провалювалася у той холодний дощ, який за мить ставав гарячим, ніби хтось там, угорі, грався, відкриваючи кран то з холодною, то з гарячою водою.

Всеволод уже третю годину ходив біля цієї дівчини. Він був збентежений. Хотілося просто допомогти цій дурненькій юній особі, що отак безпомічно і безжально мокла під тим дощем. Щось у неї трапилось. Та ясно ж, як божий день, що трапляється з гарненькими дівчатками у такому віці: розлюбив, покинув, розбив навіки серце. Він посміхнувся. У всіх майже все однаково. І однаково у всіх гоїться опісля, забувається і сприймається з ностальгійною усмішкою вже потім, з висоти прожитих років, як романтична пригода юності. Тільки навіщо ж так себе занапащати? Травневі дощі підступні, хворобу підхопити швидко можна. Тільки вона, оця дурненька закохана з розбитим навіки серцем, не розуміє цього. Для неї зараз весь світ – отой, що тільки у вікні. А яка вона сиділа на отій гойдалці – хоч картину малюй! Ніби нещасна, згорблена, а очі божевільні, горді. Наскрізь промочла одежа не ховала звабливе юне тіло. А її босі ноги у тій брудній калюжі! Такі рожеві, гарніюні і в такій калабані. Ну, звісно ж, він не міг пройти байдуже мимо, мусив допомогти, як справжній чоловік. А він таки справжній чоловік, уже, звичайно, не юний, але досить іще молодий. Як то кажуть: у розквіті. Не дарма ж його дружинонька Марина так ревнує свого Севочку до всіх підряд. Хоча, правду сказати, недарма ревнує. Буває, буває послаблення з його боку. А робота у нього така! Нерви, постійне напруження! А скільки гарненьких відвідувачок і колег навколо нього крутиться, і майже всі намагаються добитися його прихильності. Спробуй залишишся тут байдужим до їхніх зваб. Он і ця, що спить на його дивані. Гарна, зараза! Та ще й такою красою

нетутешньою, як італійська якась актрисулька. Доводилось йому бувати в Італії, тож він знає.

Кречетов знову потримав руку на чолі Лариси – перевіряв: може, в неї гарячка? Та ні, зовсім не схоже. Ніби все нормально. Спробував її черговий раз розтермосити, бо скоро вже й ніч заходити буде, а її ж треба додому якось доправити. Вранці у нього ще справи, заради яких він сюди і приїхав: якось треба цю квартиру прилаштувати, а якраз і варіант вигідний намалювався. Бо, так подумати, навіщо вона йому тут, у цьому містечку? Провінція. Він тепер житель столиці. І, слава Богу, квартира є, не порівняти з цією, хоча це і обкомівська побудова. І прикупити ще вдалося дещо, і дещо знов на приміті. Вдоволено всміхнувся. Він уміє жити. Навчився. А років дванадцять тому, коли вїхали з Мариною в це помешкання, йому здавалось, що він бога за бороду піймав. Запрошували ще тоді сюди на новосілля друзів, тих, колишніх, інститутських. Під зливою їхніх захоплених відгуків і поглядів самовдоволено відчував себе значущим порівняно з іншими, та й з ними, звісно. Вже дехто побоюється і по плечу його поблажливо поплескувати, і зайвий раз шпильки пускати, як було раніше в інституті. Зневажали тоді рудого неповороткого Сєву, нічим не примітного середнячка: і в навчанні далеко не перший, і дівчатами неодноразово зневажений. Зате тепер! Де ви і хто ви зараз, світила курсів і факультетів? А ви, феї інституту? Ото вам відливається усе! Дивіться на рудого затюканого Сєву у його новій просторій квартирі, з новими імпортними не для всіх меблями, на блискучу, тоді ще «шісточку», що чекала свого господаря під вікнами, і ковтайте мовчки свою слину заздрощів. Бо все у цьому світі пізнається в порівнянні. Добре, що йому в житті вдається і є що з чим порівнювати. І вже не на користь свого минулого у цьому місті, у цій квартирі. Тепер у нього все по-іншому. І з кожним кроком туди, наверх, усе більше й більше додається приємної ваги. А з цим колишнім житлом треба таки розпрощатися, бо тільки клопоти воно приносить. Усе одно повертатися сюди, у цю провінцію – пхе! – він не буде.

Знову підійшов до Лариси, простягнув руку, щоб поштовхати її, розбудити, а рука сама візьми та й погладила її по шиї. Лариса враз заусміхалась. Щось незрозуміле зашепотіла. Повільно розплющила запалені очі, знов заусміхалась. Кречетов аж облизався: та гарна ж яка, аж трусить його, як погляне, а як подумає, що там, під ковдрою, на ній нічого немає – так і в холодний піт кидає! І, мабуть, ще та лярва! Пішла з майже незнайомим чоловіком до нього на квартиру, видудлила пів пляшки коньяку, вляглася гола й спить та ще й посміхається. Мокра одежа на брудній підлозі, треба б підняти та просушити. Він нахилився до тієї мокрої купки, та побачив знову перед собою – так близько – точену білосніжну шию і не вдержався, поцілував, спочатку сторожко, боязко, а потім... Потім ще, ще і ще. Шия, спокусливі впадинки на ній, зміїсте волосся, плечі, її груди, пружний живіт... Здається, ковдра сама впала на долівку. Яка ж вона тільки красива! Давно він не обіймав і не пестив таке гарне, молоде, звабливе тіло. У голові гаряче закрутилося, замутилося все, й забулося і ні на мить не згадалося, хто він, хто вона, чия дочка... Для чого йому щось згадувати, то все вже й порохом припало, а нині важливо тільки це...

Лариса обійняла його руками, гладила по спині, по голові, все усміхалася та шепотіла: «Марк...»

* * *

Невже це правда? Що вона каже, оця сувора лікарка? Яке таке нове життя? У ній щось там зародилося й росте, росте, росте... Поза її бажаннями, поза її мріями і прагненнями. Хіба від того рудого непорозуміння у неї може щось народитися? Не так, усе не так. Доля жорстоко переплутала, вивернула по-своєму, перевернула... Це мав би бути Марк, її красень Марк. Її? Гірко всміхнулася сама собі. Та ніхто ж не винен. Тільки вона сама, а більше ніхто не винен.

Перша ж думка була: позбутися отого чужого, незрозумілого, що вперто продовжує рости в ній, поза її бажанням. Рoste і їсть її, отруює не тільки вже страждений організм, а й усі її помисли. Про що б вона не думала, скрізь пропихувалось воно, оте, що росте в ній поза її бажаннями...

Що вона знову каже, оця сувора лікарка? Що не можна нічого зробити? Що вона себе навіки покалічить і буде пустоцвітом? Вона згодна, згодна на все, навіть і на те, щоб бути пустоцвітом. Вона живе зараз тільки однією думкою: позбутися, вичавити, вишкребти, отрутою прогнати оте нахабне, що росте в ній поза її бажанням.

Мама плаче, просить подумати, не калічити себе і не вбивати оте, що росте поза її бажанням. Мама потайки навіть хрестить свою нерозумну дочку (батько такого б не стерпів). Вона все це бачить. Їй жаль матері, що від її, спочатку здавалось, твердого та незворотного рішення постаріла на десять років. Та тверде і незворотне рішення м'якне й тане від гірких материних сліз. Вона розуміє: проти матері не піде. Бо у неї ж залишилася тільки половина колишнього розкішного статку: мати. Що з нею буде самотньою – не хочеться навіть припускати. Вона вже розуміє, що стерпить і переступить через себе, через свої бажання. Бо мама плаче, навіть уночі, маму не страшить навіть поговор, що вже ось-ось наздожене їхню діряву сім'ю. Всі вже зараз відвернулись від них, а потім і поготів. Та мама просить, благає її не чинити гріха. Гріха? А що таке для неї гріх? У неї все життя тепер гріх. Без нього, без отого відібраного почуття, що світлою плямою залишилося у Загурських, там, на підлозі. Ту світлу пляму давно вже відтерли чи просто затоптали у від'їзній гарячці старі мешканці, а потім зафарбували нові пожильці, бо кому потрібні чужі білі плями?

Краще б залишилась пуста, випалена, витоптана, зафарбована. Просто пуста, де зривається луна від найменшого звуку-пошкребку, де виє зловісно, раптово залетівши, порив вітру. У пустці – майже завжди – спокій і тиша. Тільки у неї тиша, яка чомусь не мовчить. Не мовчить: дзвенить, кричить, калатає. Нехай і так. Вона була б згодна

навіть і на таку пустку. Та вивільнене місце вмить зайняло вичорнене почуття, сильне і слабке водночас. Яке вбиває і дає нові поштовхи до життя. Вічна гризота і біль. Від чого божеволієш і волієш вмерти, аніж терпіти таке.

«Ненавиджу оте, що росте в мені без моєї згоди, без мого благословення, без чиєїсь любові і нетерплячого чекання до побачення у цьому світі.

Ненавиджу того, хто дав парость тому, що росте в мені поза моїм бажанням.

Ненавиджу всіх їх, хто може завдати мені ще такого болю і такого вічного гризотного, убивчого неспокою. Ненавиджу і клянуся, що більше ніколи не допущу нікого до себе, до своєї душі...»

* * *

...Знову боляче! Чи то рука засмикала, чи, може, душа заскімлила, роз'ятрена тими непрошеними спогадами?

Грати! Грати!..

Наталя Олександрівна почула, як несміливо і незграбно залунали перші акорди. Лариса завжди грала цю мелодію Шуберта, коли їй треба було «вибалакатися» – так це вона називала. Знайома і кожного разу різна музика краяла серце Наталі Олександрівни, бо через цю витинанку звуків вона відчувала, що дочці погано, дуже погано, а від чого та хвороба – та й сама не знає. Розпач – так одним словом можна було сказати про гру Лариси. Лариса кілька разів програла серенаду від початку й до кінця, а потім раптом заспівала:

*Leise flehen meine Lieder
Durch die Nacht zu dir;
In den stillen Hain hernieder,*

Liebchen, komm zu mir!^[1]

Музика і спів ураз обірвалися. Лариса безсило опустила руки. Вона не в змозі навіть грати. Знову сльози підступили від жалю до себе, самотності, всіма покинутої, нещасної та безталанної, що отак безславно гине у провінційному маленькому містечку замість того, щоб гордо нестись десь там, у блискучому столичному світі. Де він і який той світ її – вона якось погано уявляла, але розуміла, що і в цьому місті її світу немає, бо вона тут задихається. Їй образливо залишатись і далі жити у цій убогій, що вже кільканадцять років не бачила ремонту, колись розкішній, за радянськими мірками, квартирі зі старими меблями, потрісканими високими сірими стелями зі вкритими десятилітнім пилом старомодними люстрами. Образливо трясись над кожною копійкою, хапатись за будь-який підробіток, образливо ходити у старому одязі, образливо мати статус матері-одиначки. Вона хотіла зовсім іншого життя, яке їй, здавалося, гарантовано було уготоване від народження. Прагнула того життя, якого вона до пуття й не бачила, але про яке пишуть у нових дорогих журналах, що їх вона собі не часто дозволяє купувати. Це те життя, про яке їй розказувала колишня подруга дитинства Ольга...

Раніше не було ніяких сумнівів, кому з народження доля усміхнулась найбільше. Крива брехлива посмішка долі! Срібна ложка раптово перетворилася на дерев'яну. А тепер Лариса, згадуючи Ольгу, відчуває в душі щось відразливе й задушливе. Подумати тільки: вона заздрить, ще й як! Несамовито заздрить, причому кому?!

* * *

Ольга...

Оте миршавеньке, нічим не примітне дівча. Ларочка Ольгу чомусь завжди жаліла, як жаліють покинутих сліпих кошенят чи цуценят: подивляться на них – поохкають, особливо сердечні, може, ще погладять, підгодують та й, забувши про злиденників, підуть собі далі у своїх справах. З якого боку не подивись – все не так у Ольги, як треба, все недоладно: і зовнішність, і характер, і саме народження. Якось, коли Ларочка в одного письменника минувшини вичитала вираз «сирые и убогие», то відразу ж їй на гадку прийшла Ольга. Маленького зросту, худа аж надто, здавалось, що крізь її утле та прозоре тільки просочується навіть світло. Тендітна – дівчинка-тростинка, дівчинка-бадилинка. Тільки чомусь оця витончена тендітність сприймалася всіма як вада: дорослі жаліли, скрушно хитаючи головами (як же Ольга ненавиділа ці жалісливі погляди), а у школі її дражнили однокласники, називаючи «наша шкапа». Та Ольжина зовнішність – то ніби чисте полотно на мольберті, яке тільки чекає свого часу і свого майстра. А поки що: ріденьке, невизначеного відтінку волоссячко, якісь прозорі очі, якого кольору – невідомо. Дивний погляд цих прозорих очей: зазирнеш у них і не розберешся, що там – чи сумирність, а чи гоноровитість.

Одягнута Ольга була завжди з чужого плеча: хтось віддав стареньке коричневе шкільне платтячко, хтось – куцуватий для цього платтячка чорний фартушок, великуваті й збиті на носках туфлі. З нею не дружили, не хотіли сидіти за однією партою. Колись навіть одна дівчинка розплакалась після того, як вчителька її посадила разом з Олею. Потім вона всім дітям розповідала, що не хоче сидіти з Павленковою, бо у тієї воші. Олею навіть водили до шкільної медсестри, але та нічого не виявила. Проте упередженість однокласників до Олі залишилась.

Найбільшим випробуванням для Ольги була фізкультура, на яку треба було перевдягатися. Вона завжди закривалась, червоніла, інколи плакала, бо дуже соромилась, навіть дівчаток, які сміялись із цього, як вважали, пережитку. А ще всі однокласниці при цьому бачили її запану білизну, що вже давно була не білою, а якогось

іржавого відтінку, штопана-перештопана. Ольга відверталася, забивалася в дальній куток шкільної роздягальні і спиною відчувала колючі презирливі погляди.

Ольга жила зі старенькою бабусею. Правильніше, це була її прабабуся Стефанія Павлівна. Мати ж дівчинки, Лідія Павлівна, зовсім тут не з'являлася, бо у неї, як вона говорила, «своє життя, де немає місця прикрим помилкам юності». «Прикрою помилкою юності» вона називала свою дочку. Так сталося, що у цей світ Ольга прийшла нежданою і непотрібною своїй непутящій матері. Навіть рідна бабуся перед від'їздом у чергове заміжжя, подивившись на брудний пхінкаючий згорток, мовила, що вона ще надто молода і повна жаги життя, щоб бути бабусею і бавити онуків. До дитячого будинку, слава Богу, не дійшло. Стефанія Павлівна, як найстарша в сім'ї, недовго подумавши, заявила, що дитина при живій-здоровій матері і купі рідних бабів не може виховуватись державою. У цій ситуації є і її вина, бо вона не зуміла виховати достойно свою дитину, а потім і онуку, отже, їй і доведеться висьорбувати прогірклу кашу, заварену всіма родичами. Звісно, що у старенької вже не було достатньо ні здоров'я, ні сил, і вона не могла приділяти внучці уваги, як хотілося б, слідкувати за її навчанням, захищати від нападок одноліток і навіть дорослих.

Все життя бабця Стефа працювала «во благо держави», як вона говорила. Працювати доводилось, забуваючи і про своє здоров'я, і про те, що вона жінка, і про свою сім'ю. Все життя промайнуло «во благо...» на якихось епохальних будівництвах, на шахтах, на цілині. Легко змінювала міста, республіки, частини світу, навіть не замислюючись. Треба – так треба. Весь вік прожила у бараках, комуналках, тільки вже під саму пенсію отримала невеличку квартиру у новому районі тихого зеленого міста. Вперше за довге життя з'явився нібито справжній дім. А що з ним робити, як у ньому жити зручно та з добром – вона не вміла. Та й з ким жити? Дочка Тетяна на той час уже виросла, жила далеко від матері, як і раніше. А Стефанія одна. У чотирьох стінах одна-однісінька. Що робити з цим

«благополуччям» на четвертому поверсі типової «хрущовки», якому заздрили її менш везучі подруги-безквартирниці, вона не знала. Відчувала себе не господинею, а тимчасовою пожилицею, яку хтось по доброті своїй пустив погрітися біля чужого добра. Може, тому в цьому новому домі все здавалось ніби не по-справжньому, ніби тимчасовим. Не було затишку, не відчувалась ніде жіноча рука.

А з сім'єю у Стефанії Павлівни у її довгому постійно подорожньому житті так і не склалося. Тільки вона і дочка Тетяна, яку прижила на шахтах. Тетянка народилась і майже відразу виховувалась у бабусі. Стефа тільки раз на рік навідувалась, привозила відрізи матерії, чемодан льодяників, колись навіть патефона з платівками. Стара мати бурчала: «Краще б ти, Стефо, замість оцього ящика чоловіка привезла. Таки справджується наша доля...» І все зітхала.

Доля справджувалась через Стефіну бабцю. Тоді ще молода гарненька дівчина, вона звабила поважного чоловіка, забрала у дружини з дітьми ще й заборонила допомагати. Чари юної полюбовниці так подіяли, що новоспечене нібито подружжя майнуло куди подалі з цього міста, позначеного їхнім гріхом, та все ж таки встигло навздогін почути прокляття зрадженої: бути всім жінкам у роду самотніми і нещасними, а дітям – вічними байстрюками.

Стефа на ті материні слова тільки посміялась – бабські вигадки! Свою самотню долю з дітками виправдовувала важким часом, війною, що підпалила тоді багатьох. Та коли і дочка Тетяна народила не в шлюбі, довго одинакувала, а за нею й онука Лідія крок у крок повторила їхній шлях, то й пригадалися оті забуті слова жінки, скривдженої їхньою легковажною прабабцею.

Доля жінок крутилась повторюваною спіраллю у їхньому роду. Народжувались дівчатка, зростали без батька, без сім'ї, не отримуючи у спадок уміння створити родину і для неї затишний дім. Всі вони Павленки, всі однаково Павлівни.

Стара Стефа, пам'ятаючи про це, намагалась спокутувати той давній гріх і не віддала дитятко у сирітський дім. Пообіцяла собі, що не помре, доки не підросте Оленька і сама собі зуміє дати раду.

Отож і старалась всіма своїми згасаючими силами відгородити Оленьку від злої долі, що народилася від ображених слів так давно, а тепер і через стільки років доганяє їх, змушуючи повірити у їхню темну руйнівну силу.

Ніколи не була Стефанія Павлівна доброю хазяйкою. Не вміла готувати всіляких пундиків, не вміла ні шити, ні вишивати, не в'язала своїм дівчаткам рукавичок та шарфиків. Життя не дало змоги навчитися. Не таке воно в неї було, щоб вона жила жінкою. Весь свій вік «мужеську» роботу виконувала.

Колись подружки до бабці Стефи прийшли на «вечорниці». Оленьці гостинці принесли, а самі за столом чай попивають та гомонять собі про те, про се, про минувшину все більше, та й не забувають до сусідів у вікна попідглядати. А кожна з якимось рукоділлям прийшла: хто в'яже на спицях, хто гачком, хто вишиває. От ту вишивку як уздріла Оленька, і так їй цікаво стало, що й сама за голочку схопилась. Бабусина подружка показала їй, як по полотні можна ходити, залишила на перший час і тканини шматочок, і ниточок у куделі різнокольорових.

Так дивно і захопливо дівчинці: ось біле полотно, яке стіжок за стіжком чи хрестик за хрестиком поступово заповнювалося барвистими візерунками. Інколи навіть і сама не здогадаєшся, а що там твоя голочка намалює далі за тим листочком чи за тою закрученою бадиліною. Оля була здібною ученицею, згодом захопилася ще й малюванням: створювати власні візерунки було значно цікавіше, аніж копіювати чийсь. Бабуся Стефа тільки головою хитала, дивлячись на ті Олині придумки.

Всі ці посвяти у таємниці прадавньої науки забирали у дівчинки левову частку її вільних годин. Здається: що може бути краще для дитини, аніж у дворі разом з однолітками весело проводити час, аби за іграми зовсім забувати і про їжу, і про уроки, і про домашні обов'язки? Та Ользі було затишніше і цікавіше саме з клаптиком полотна і голочкою сісти біля бабусі Стефи. Самій вишивати і тихенько слухати бабусині розповіді про давнє, як воно все раніше

було, до війни, після. Бо там, у дворі, ніхто ніколи не виглядав її, не кликав на всю Іванівську «Ольо-о-о!», не просив зостатися ще на пів години... І дівчачих секретів у неї теж не було, як і подруг. А для старенької бабусі Стефи вона була найріднішою людиною на світі, зосередженням і втіленням всієї земної любові. Стефанія Павлівна вміла знайти відповідь на будь-яке найнеочікуваніше і навіть дурне, з погляду дорослих, дитяче запитання. Прабабця терпляче все пояснювала, уважно вислуховувала Оліні часом плутані розповіді. Стефанія Павлівна бачила, що її Олечка – розумна, здібна дівчинка, і не розуміла, чому ж у школі цей розум і здібності кудись зникають. А однокласники і вчителі бачать зовсім іншу Олю, відсутність якої у класі навіть не завжди й помічали.

З однолітками-друзями в Олі якось зовсім не складалось, ні в школі, ні в дворі. Діти інколи бувають дуже несправедливими, особливо ж дістається тим, хто не схожий з більшістю і з тієї чи іншої причини випадає зі звичного і зрозумілого сприйняття. Мовчунку й відлюдницю Олю вважали «не такою», пришепелюваною, собі на умі, і від того часто ображали за її нібито небажання спілкуватися з однолітками, за її, як вважали, гонор, зневажали за бідненьку одежину, а особливо – через відсутність у житті дівчинки повноцінної сім'ї, батька. Ображали, бо знали, що вступитися за неї – нікому.

Та якщо з опікуванням душі у Стефанії Павлівни все більш-менш виходило, то з боку «хліба насущного» й до нього якось не дуже складалось. Бо пенсії старенької ледве вистачало тільки на найпростішу їжу, не кажучи вже про звичайні дитячі радощі. Та Ольга і не вимагала у бабці ніколи нічого. Купить бабуса жменьку м'ятних цукерок або батончиків яких – і добре. А випрошувати, канючити чогось смачненького, як інші діти, Оля ніколи б не стала. Як у бабуні Стефи є зайві гроші, вона й так Олі все купить. Тільки от зайві гроші рідко коли водилися.

Бабця Стефа, коли вже зовсім було непереливки, брала свій заяложений записник, довго гортала його, потім набирала номер на

телефоні, разів п'ять, бо і очі підводять, і покручені пальці не завжди потраплять у правильну дірочку диска, і все хтось чужий та незнайомий відповідає на її незмінне: «А куди це я попала?» А тоді, почувши нарешті бажаний голос, раптово перетворювалася з мирної бабуні на розлючену фурію:

– Лідко, ти що там собі думаєш, зараза ти така? Ти коли гроші надсилала для дитини? Ти там свого коханця годуєш справно та гарно, мабуть? А в самої кусень у горлі не застряв? Мовчи, слухай, що тобі бабця каже. Що ти кажеш? Ах ти ж вражий вишкребок! А щоб тебе підняло та гепнуло! Щоб завтра ж мені були гроші, бо як не надішлеш...

Тут бабця розчаровано замовкала, бо, мабуть, співрозмовника там у трубці вже не було, а в неї ж крутилося ще стільки заготовок для тієї «бісової Лідки» – не дала душу відвести! І вона, захекана після такої тиради, стомлено клала слухавку на місце, витирала фартушком апарат і казала вдоволено сама собі: «Брешеш, Лідко, пришлеш, куди ти подінешся». І справді, гроші надходили, і дуже швидко. Правда, бабця такими методами не зловживала – якусь своєрідну міру, відому тільки їй, знала. Зате коли поштарка приносила повідомлення про переказ, вона із задоволенням і зайвими подробицями розказувала тій, як онука Лідочка переживає за них з Олею, не забуває, працює як проклята там, на Півночі, голову ніколи вгору підвести, щоб же дитину свою на цьому світі «содержати». Поштарка кивала головою, розуміючи охкала та руками сплескувала. І всі навколо вважали Лідію порядною і турботливою матір'ю.

* * *

З Ольгою Лариса познайомилася ще в першому класі музичної школи. Як ця тихенька дівчинка туди потрапила – одному Богові відомо. Але провчилася-промучилася всього рік. Бо педагоги

музичної школи всі як змовилися: ну немає у цієї учениці ніяких здібностей до музики. І навіть Ірина Дмитрівна – молодесенька вчителька, щойно після музучилища, яка все ще була оповита передовими ідеями «педагогіки далеких результатів» і свято вірила у те, що кожна маленька дитина від народження здатна любити і відчувати музику, – після річних безуспішних уроків опустила руки. Її філософія у педагогіці дала збій. Ця дитина, очевидно, випадала з її злагодженої системи.

Насправді ж Ольга була не зовсім обділена музичними здібностями. Може, особливого таланту до грання у неї й не було, зате вона якось відразу по-дорослому любила музику, відчувала фальш звуків і фальш емоцій. Відтворювати написані ноти так, як вчили тут, у школі, не виходило. Затє слухати твори, що їх грали старші учні та викладачі, могла б безкінечно.

Оля з дитинства найбільше любила «Казки Віденського лісу» Штрауса та романси у виконанні Надії Обухової. Дивно це виглядало: маленька серйозна дівчинка сидить біля патефона і напружено вслуховується у шиплячі звуки, які видає цей старенький музичний чемоданчик. Та, на жаль, у Стефанії Павлівни з музичних приладів був лише цей, ще довоєнний, патефон та невеличка колекція платівок, половина з яких уже не грали. Радіо і телебачення – теж сприймалися, але ж там не завжди транслюють те, що тобі подобається. Та й їхня старенька «Берізка» вже настільки старенька, що вмикати її зайвий раз і не хочеться, і страшно: то зображення пропадає, то звук, випадає перемикач каналів, гніздо антени теж розбите-розбите. Бабуся Стефа, коли побачила Олине захоплення її патефоном, то вирішила, що у дівчинки є талант до музики і, звісно ж, дитину просто необхідно віддавати до музичної школи навчатися, ну зрозуміло, що на дівчачий відділ – на фортепіано.

Але музична школа чомусь виявилась теж ворожою для Олі. Їй там було страшно. Вона настільки була невпевнена в собі, скута й залякана, що боялася: а що як вона не так проспівас ноту, не вгадає

заданий тон, не попаде на потрібну клавішу? Вона боялася помилятися. А відтак усі її музичні старання виявилися непомітними. Тому молодий викладач зі спеціальності, Ірина Дмитрівна, зібравши всю свою волю в кулак, поговорила, якнайделікатніше, з Олею та її бабусею про те, що продовжувати навчання далі не варто. З Олі музиканта не вийде і взагалі дитина не має нахилу до музики, можливо, вона себе віднайде деінде, наприклад у спорті?

Оля засмутилась, але сперечатися чи щось доводити на свій захист, звісно ж, не стала. Вона востаннє закрила кришку замученого шкільного піаніно, вийшла в коридор, сіла на лаву, бо важко відразу ж піти звідти, де тобі так таємно подобалось і витала мрія, що й ти будеш причетною до цього гамору, такого далекого і манливого музичного життя. Важко знову усвідомлювати, що й тут ти виявилась чужою, непідхожою. І жаль витрачених марно грошей, адже бабця Стефа старалась виділяти гроші на музичну науку, а в неї знову нічого не вийшло. Добре, хоч піаніно не встигли купити – сусідка цілий рік ласкаво дозволяла музикувати на своєму інструменті.

Оля мало не плакала від свого безталання, а за дверима якогось класу хтось, рипнувши кришкою піаніно, почав грати. Це була гра ще зовсім учнівська, хай не така впевнена і справна, як у вчительок, зате яка хвацька! Оля пішла на звук, що ніби запрошував до себе, тихесенько прочинила двері і побачила за інструментом дівчинку, майже свою ровесницю, може трохи старшу. Вона була така гарненька, з товстими, охайно заплетеними темними косами, маленькими блакитними бантиками в них. І навіть звичайна шкільна форма видавалась іншою, бо виділялись на ній чудові мереживні манжети і величезний білосніжний комірець (Оля відразу ж запримітила чиюсь тонку роботу), від чого буденність коричневого платтячка якимось чином перетворювалась на святковість.

Але все це було неважливо порівняно з тим, як ця дівчинка грала! Як вона грала! Ці руки!.. Це руки-пташки, що пурхають собі так вільно й легко з гілки на гілку. Це руки-метелики... Це руки-вогники... Оля милувалася тими руками, що створювали своїми доторками

дивне сплетіння звуків. Вона, затамувавши подих, слухала все, що грала дівчинка. Їй добре, цій дівчинці, вона сонячна і щаслива, думалось Олі, бо в її музиці зовсім немає суму, немає печалі і немає самотності.

– Ти що тут робиш? – обірвав голос дівчинки її думки.

– Слухаю твою музику. Ти так граєш! Я ніколи так не зможу.

– Зможеш і ти колись, як будеш старатися, – по-вчительському відповіла дівчинка, – ти ж тут теж вчишся?

– Уже ні, – зітхнула Оля. – Я не здатна до музики. Тож моїй бабусі нічого витратити на мене дурно гроші.

– Хто тобі таке сказав?

– Моя вчителька. Я сьогодні тут востаннє.

Дивна дівчинка, подумалось Ларисі. Але їй сподобалось, що ця чудненька незнайомка з таким захопленням слухала її гру.

– Зіграти тобі ще щось?

– Давай, тебе хочеться слухати.

Оля нарешті зайшла в клас, сіла поодаль від інструмента. Лариса почала грати якусь веселеньку п'єску про мандрівного шарманщика, що ходить вулицями міст і сіл, веселить людей, а може, у нього є ще й маленька мавпочка на плечі. Оля якось читала про таких мандрівних заробітчан зі старовини. І малюнок у книжці бачила: там шарманщик був саме з мавпочкою.

Дівчинка з товстими косами закінчила грати, забрала з пюпітра свої ноти, поклала їх у гарну шкіряну папку з ручками – Оля такої ніколи не бачила, у неї, як і у всіх дітей, була звичайна, зроблена з тисненого картону, з якої постійно випадали мотузяні ручки, їх доводилось тоді впихати назад на місце і клеїти канцелярським клеєм.

Дівчинка всміхнулась своїй неочікуваній слухачці:

– Ну все, бувай! Мені пора!

– А можна мені ще прийти тебе послухати?

– Дивна ти! До речі, як тебе звуть? Мене Лара.

– Мене Оля.

– Дивна ти, Олю, таке питаєш. Звісно, що можна. Навіть приємно, що у мене вже є свої слухачі. Я буду тобі грати все що завгодно. Звісно, тільки з того, що я вмію, а вмію я ще не так багато. А може, я з тобою позаймаюсь, будеш і ти колись грати.

Оля сумно похитала головою, відводячи очі:

– Ні, я не буду тут навчатися. Це не для мене. Мабуть.

Вона заплакала.

* * *

З того часу і почалась їхня дивна дружба. Оля дивилася на Ларочку широко відкритими очима. Вона обожнювала свою подругу. Їй подобалося у ній все: її зовнішність, те, як вона говорить, як рухається, як одягається, бо таких речей Оля ніколи не те що не носила, а навіть і не знала, що така одяга взагалі існує на світі. Подобались Ларисині манери, жести, які вона навіть намагалася копіювати. Найбільше ж вона мліла і завжди того з нетерпінням чекала, коли Лариса сідала за інструмент, відкривала кришку піаніно, ставила на пюпітр ноти і... отой помах рук – це як вдихнути в себе повітря перед стрибком у воду з великої висоти, бо далі лилася музика. Оля забувала, де вона і хто вона, коли чула Ларисину гру. І ніколи, ніколи – ніколи не сідала більше за піаніно, ніякі Ларисині вмовляння не могли переконати її спробувати доторкнутися отих клавiш. Бо вона боялася образити їх своїми доторками після Ларисиних рук. Ларисі ж таке ставлення до себе було незвичним, але приємним. Та, незважаючи на таку щирі Олину прихильність, вона все одно до своєї подружки ставилася якось навіть зверхньо. Іноколи ж надмірне захоплення та неприкрите обожнювання дратували Ларису, бо відчувала, що й вона має щось віддавати взамін, а рівноцінного обміну не виходило. Оля ж не докучала своєю присутністю, якась вроджена делікатність давала змогу їй тонко відчувати настрій інших.

Коли вперше Оля потрапила до квартири, де жили Ошатні, то не могла вимовити й слова: здавалося, що їй сниться це небаченої краси просторе помешкання, а особливо – затишна кімната Лариси. Як це воно може так бути – власна кімната? Для тебе однієї – ціла кімната?! Не місце, як у неї, не куточок, як у сусідських дітей, а саме кімната – велика і світла. Зі власною шафою, ліжком, яке не потрібно кожного ранку складати, як її рипучу розкладачку, а постіль втовкмачувати у замалий для цього ящик комода, – з письмовим столом, величезним вікном! А Олі доводилось готувати уроки на кухні, бо у бабці Стефи кімнатний стіл був завжди зайнятий: на ньому стояли «про всяк випадок» поламана ручна швейна машинка, шкатулка з нитками та голками, ящик з ліками завжди наготові. І хоча там можна було б якось примоститися й Олі зі своїми уроками, та бабця Стефа відсилала її все одно на кухню, бо побоювалася, ану як та забруднить білу серветку пастою чи олівцями або залле клеєм, як уже було, чи необачно викине з-під скатерки бабин скарб: квитанції, ощадкнижку, останню пенсію. Але Оля ніколи на бабцю не ображалася. На кухню, то на кухню. Там навіть краще! Ніхто тобі не заважає, не заглядає зі спини. А тут – ціла кімната! Лише самій Ларисі! Щаслива ця дівчинка!

Неочікувано для Олі, Наталя Олександрівна запросила їх у їдальню пити чай. Олі було якось не по собі, чогось сором обпалив її щоки, руки тремтіли. Вона не знала, куди себе подіти, незграбно тупцювала на місці, аж поки Наталя Олександрівна не всадовила дівчат чаювати. Оля намагалася не дивитися на цей круглий стіл, покритий світлою, накрохмаленою до хрусту скатертиною з ледь видимою ручною вишивкою кремового кольору (це Оля роздивилася вже гарненько потім), бо на столі величезна гора тістечок в овальному блюді так і приманювала до себе погляд, та ще й голодний. А той солодкавий запах ванілі, крему і ще чогось невідомого!.. М-м-м... Олі було незручно, що вона, незважаючи на свої намагання, раз у раз зиркає на поставлені смаколики, бо так тяжко видаватися байдужою до отого частування. І все стало геть

неважливим для неї цієї миті – так їй хотілося скуштувати оте, що лежало на овальній порцеляні. Вона почула, як засміялися Лариса з матір'ю, і ще більше почервоніла: їй здалося, що і Наталя Олександрівна, і Ларочка сміються саме з неї, бо здогадалися про її пожадливі думки.

А ще Наталя Олександрівна почала охкати, що Оля дуже вже худенька, що їсти треба їй більше – це вона так припрошувала до пригощання. Лариса ж по-дорослому додала:

– Тобі треба побільше їсти червоної ікри – знаєш, скільки там вітамінів! І ти скоріше поправишся і будеш здоровою. Всім дітям треба її їсти...

Наталя Олександрівна почервоніла і закашлялась:

– Ларо, припини, що ти таке говориш?

– А що? Я правильно все кажу. Ви ж мене завжди нею запихаєте, як я хворію. Ти, Олю, скажи бабусі, нехай вона тобі купить.

– Ларо!

Ларочка відмахнулася від матиного погрозливого погляду і потяглася за рожевим зефіром. А Оля теж не зрозуміла, чого так хвилюється Наталя Олександрівна. Ікра? Це, мабуть, такі ж несмачні ліки, як і риб'ячий жир, он і Лариса теж її не дуже любить.

Вже вдома, розбираючи шкільний портфель, Оля побачила пакуночок, розгорнула – і знову отой неймовірний солодкавий запах. Наталя Олександрівна, звісно ж, примітила, яким поглядом дивилася Оля на ті звичайні тістечка. Бідна дитина посоромилася наїдатися і взяла один-єдиний шматочок. Наталю Олександрівну це так зворушило, що вона поклала в портфель маленький гостинчик для Олі. Так і повелося: щоразу, коли Оля поверталася додому від Ошатних, обов'язково у портфелику або в кишені знаходився якийсь гостинець від тьоті Наталі.

Правда, в Ошатних Оля бувала не так часто. Вона побоювалась Ларисиною батька, тому всіляко відмовлялася від запрошень, коли це було можливо. Але Лариса вміла наполягати, а Оля не вміла їй перечити.

Якби Ларису запитали, чому вона так прив'язана до Олі, то, мабуть, до ладу пояснити не змогла б. У Лариси, як не дивно, ніколи не було щирих подруг, та й взагалі не було ніяких. Оля ж, здавалося, – сама відкритість і доброта. Їм було зовсім легко і просто удвох, вони вміли і потеревенити досхочу, і помовчати, обмінювалися самописними пісенниками, зошитками з дівчачими розмальовками та вирізками з журналів, читали вірші, які хто навиписував. Лариса давала Олі читати улюблені «Юність», «Работницу» та «Крестьянку». Олю ж літературні потуги сучасних молодих авторів залишали байдужою, зате вона з превеликим задоволенням роздивлялася сторінки в жіночих журналах, присвячені домоводству. Перемальовувала моделі, переробляла так, як бачила сама. Складала в особливу папку свої доробки і мріяла, що колись її малюнки стануть нарешті красивими речами.

Але потім, коли прабабця злягла, ці гостини взагалі майже перервались. Поважний вік, підірване здоров'я, негаразди в сім'ї – бабуся Стефа втомилася вже тупцювати на цій землі. Оля, скільки могла, весь час проводила біля неї, бо ніби відчувала: то їхні останні дні разом. Старенька перестала їсти, відмовлялася від будь-яких ліків, усі бажання поступово і безповоротно згасали, крім одного, останнього – скоріше б...

– Оленько, так мені все болить, так все пече, якби ти знала...

– Бабусенько, миленька моя, ти ще одужаєш, усе буде добре.

– Ні, моя голубонько, не хочу я вже одужувати, вже досить – нагулялася. І де моя смерть ходить? Я тебе замучила, бачу сама. Хіба годиться дитині біля баби старої отак ходити?

– Не кажи так, прошу тебе!

– Бідна моя дитино! Болить моє серце: з ким ти залишишся? Прости мені, Олечко, прости за все. Не встигла я нічого для тебе зробити.

– Що ти, що ти! Це ти мені прости за все, що...

Не може нічого казати, бо горе, що підкрадається все ближче і ближче, починає давити, перехоплює горло і відбирає голос. Оля

намагається не плакати, щоб не засмучувати бабусю. І тільки-но сльози збираються, вона зіскакує то постіль підправити, то підійти до вікна, щоб відчинити і провітрити кімнату з тяжким повітрям хвороби і старості, то на кухню збігати, свіжої водички принести, – аби тільки бабуся не бачила її розпачу. Гладила її слабі руки, що вже не могли вдержати ні ложки, ні чашки, цілувала і все просила когось не забирати у неї бабці.

* * *

А згодом прийшло неминуче: Стефанії Павлівни не стало. Пожаліла старенька правнучечку, не захотіла довго затримуватись у своїй болячці на цьому світі.

Оля погано пам'ятає цей проміжок часу. Її свідомість відмовлялася сприймати й осмислювати ту страшну подію. У пам'яті закарбувалися якісь уривки: чорні хустки сусідок, їхнє притишене схлипування, завішені дзеркала у передпокої і в кімнаті, від чого Олі здавалось, що вона потрапила помилково кудись не туди. Треба йти додому, до бабусі Стефи. А вона все чогось тут блукає... А той нестерпний запах воскових свічок і ще чогось невідомого, голосіння-відспівування півчої... І труна на столі в кімнаті з чужим, холодним жовтим обличчям. Складені руки. Хрестик. Тріщить запалена свічка. Хочеться втекти від усього цього несправжнього. Бо тут уже немає бабці Стефи. Олі не страшно, їй просто незрозуміло: що це? Для чого? Хто це? Хто ці люди?... Дихати... Дихати... Ди...

Хтось встиг підхопити дівчинку, винесли її на балкон, на повітря. А в кімнаті враз зашелестіло:

- Бідолашна, як побивається.
- А вона ж і сльозинки не зронила, отак окаменіла.
- Ой, бідна дитина, бідна!
- І так сирота (Тихо, що ви таке кажете?), а тепер взагалі...

– Тетяна, чули, Тетяна, дочка рідна, називається! До матері не приїхала!

– О божечки! Не по-людськи! Та й Лідка, ото ще хвой... Ой! Прости Господи!

– Покарав Господь Бог покійну Стефу такою дочкою та й онукою. Тільки за що? Вона ж, бідолашна, нагорювалася стільки...

– Та й не кажіть. Ото тільки й пригрілася біля Олечки.

– А куди ж теперечки Ольку? В інтернат?

– Таке... Он Лідка скоро повернеться, Василівна їй телеграму відбила. А та вчора передзвонила.

– І приїде?

– На похорон, казала, не вспіє, а приїде сюди назовсім. Як-не-як дочка в неї тут. Вона ж ніби мати...

Тільки вже коли все закінчилось і вони з сусідкою перемивали брудний посуд після поминок, Оля раптово впустила велику порцелянову тарілку. Стара, потріскана від часу посудина розлетілася на друзки. Той гострий дзенькіт у сумній тиші чогось так налякав Олю, що вона розридалася, уперше за цей день. Аж тепер усвідомила, що ж відбулося, чому сюди приходило стільки людей, після яких гостин вони так довго з тіткою прибирають. І найстрашніше – відчула, що вона зовсім одна. І це вже невідворотно. Що закінчилось у її житті щось хороше і світле, а далі – чи буде ж таке? Що робити на цьому світі без бабці Стефи – вона не знала.

Сусідка ще деякий час ходила ночувати до Олі, бо та боялась залишатися в темній квартирі, та й дитину саму-однісіньку в такому непевному становищі добросерда жінка не могла лишити. А незабаром Олина мати повернулася в бабусину квартиру і взялася, як вона говорила, за занедбане виховання дочки.

...У дверях квартири стоїть ще молода, красива жінка. Гарно вдягнена. Яскраві червоні губи, нафарбовані очі.

– Ну, привіт, чи що! Ти ж Ольга?

Оля тільки закивала головою.

– А я твоя мамка. Ну, вроді того... жити, кажу, разом будем. Так? Та скажи вже що-небудь!

Не діждавшись відповіді, пішла в кімнату, вихитуючи стегнами. «Білан капустяний», – ледь почула Оля, бо та ніби тільки до себе це промимрила. До чого це вона так сказала? Може, в кімнату метелик залетів? І здогад, ніби жаром обдало! Та це ж вона про неї так сказала! Як тільки однокласники не називали Олю: і міллю, і тим же біланом капустяним, і блідою поганкою, і навіть вицвілою. Так то ненависні однокласники, від них почуєш іще й не таке, а це мама, яку вона так довго ждала. Думала, приїде – і все у них буде тільки добре, тільки якнайкраще. Вони ж найрідніші люди, та ще горе у них таке. А вона... навіть не обняла, не поцілувала, навіть цукерки ніякої не привезла. А Оля їй на подарунок виплела красиву ажурну хустку на плечі. Розпустила свій светр, майже новий, і ниточки не такі заношені. Вона їх ще у хитрому розчині замочила, щоб вовна розпушилась. Гарна вийшла хустка: молочно-біла, пухнаста, тепла. Як сказала сусідка, що Лідія скоро приїде, так вона і ночами сиділа, боялась, що не встигне. А вона... Білан капустяний.

Ні, то метелик залетів, так, метелик.

* * *

Сусідам Ліда усім розказувала, що вона тяжко заробляла на Півночі, щоб прогодувати дочку та стареньку бабусю, а тепер довелось полишити свою добре оплачувану роботу, бо в холод дитину не повезеш – там же ні фруктів, ні овочів, та й сонця такого, як тут, немає. А Ольга – сама тінь та й годі! Куди її тягти, де вітамінів нема! Занапастити можна дитину. Отож вона мусила повернутись сюди, щоб опікуватися Олею, хоча важко, так важко самотній жінці нести такий тягар.

А той «тягар» усю хатню роботу виконував, готував обіди, бігав по магазинах, стоячи в безкінечних чергах. Ще й, бувало, ранніми

ранками Оля одягала старий плащ, робочі рукавиці, брала у підсобці двірників мітлу та лопату і йшла на материну ділянку прибирати. Бо мати в той час не могла піднятися з ліжка – загостювалася дуже десь напередодні. «Олю, ти ж розумієш, я ще молода. Мені ще хочеться мати своє життя. Ну ти ж розумієш...» Що Оля повинна була розуміти? Те, що у «своє життя» мама Ліда Олю не впускала? Дивно все це. Адже все так просто і зрозуміло у цьому світі: діти і батьки мають бути разом, мають любити одне одного. Чим є діти для батьків, як не їхнім життям? Вона бачила, як інші мами люблять своїх діточок, як пестять, як балують, як проводять разом час. І в такі хвилини, проводжаючи заздрісним, болючим поглядом тих щасливих, так природно об'єднаних одним життям, вона обіцяла собі, що своїх майбутніх дітей вона не скривдить ніколи, у неї буде все підпорядковано тим маленьким людям. Буде гарно і правильно. Зовсім не так, як у неї.

А ще гнітило Олю і те, що вона навіть не знає, хто її тато. Кругом якісь тільки балачки-плітки, а хотілося правди, хоч і лякала її ота невідомість. Бабця Стефа так і не встигла розповісти їй про батька. Все відкладала на «потім», до Олиного подорослішання. Матір якось пробувала запитати, але та на неї так цитьнула, що наважитись на ще одну спробу випитати щось Оля вже й не намагалась. Вона все частіше загадувалась над питаннями про того невідомого чоловіка: хто він? Порядний? Добрий? Чи, не дай Бог, як оті... Бачила: вона зовні зовсім не схожа на матір, значить, їй, скоріше всього, передались риси батька. Олі думалось про свого невідомого татка тільки якнайкраще. Вона бачила, як Ларочка любить, ні, обожає свого татка. Говорить про нього завжди з гордістю. Оля бачила Андрія Петровича тільки один раз. Прийшов додому – непривітна, похмура, сувора людина, до якої навіть страшно підступитися. А він несподівано у передпокої обійняв і поцілував дружину – і враз посвітлішав, підхопив Ларочку на руки (Оля навіть і подумати не могла, що так може бути). Тільки вона тоді швиденько додому втекла, бо страшно їй стало, що Андрій Петрович побачить її та ще

як гримне: «А ти що тут робиш? Мені таких подружок для моєї Лариси не потрібно!» Та чомусь у своїх мріях їй здавалося, що її татко теж має бути чимось схожим на Лариного, хіба що виглядатиме молодшим і не таким суворим. І він обов'язково при їхній довгожданій зустрічі підхопить Олю на руки, ніби маленьку дівчинку, і вона нарешті дізнається, яке ж це воно відчуття – ти і батько.

То були тільки мрії. А в житті... А в житті вона і мама. Яка її чомусь і зараз ніколи не поцілує, не приголубить, не скаже лагідних слів, як бабуся Стефа. І говорити їм якось було ні про що. Все не так, як з бабцею Стефою, не так, як у Лариси з Наталею Олександрівною. Але Оля все одно була вдячна матері, бо гадала, що та повернулась у рідне місто зі своєї грошовитої Півночі саме заради неї – своєї дочки. Отож, зробила висновок Оля, мама її, звісно ж, любить. Може, і не так відкрито, як інші, але ж показна любов часто буває нещирою. Тому нехай все так залишається, як є: краще з мамою, аніж без неї.

Якось поступово школа стала для Олі чимось другорядним. Вчителі жаліли дівчинку, тихенько ставили трієчки з усіх предметів. Класна керівничка посилала у цю квартиру представників органів опіки, щоб врятували дитину від такої материнської турботи. Та представники ніяких фактів невиконання батьківських обов'язків не побачили: у квартирі чисто, обід зварений, дитина одягнута, сусіди нічого поганого не розповідають. Мати спить на дивані. Оля пояснює строгим жіночкам з опікунської ради:

– Мама прийшла з роботи, втомилася.

– А чого від неї алкоголем тхне?

– Ні-ні, то не алкоголь, то ліки. У мами серце заболіло, вона працює багато, втомлюється, тож я їй ліки серцеві накапала, а вони ж на спирті, ви ж знаєте, мабуть, самі.

– Скажи, Олю, а мама тобі щось купує?

– Купує, звичайно! Багато всього! Ось дивіться, цукерки були, – показує обгортки, що залишилися від гостинців тьоті Талі, а там папірці з таких цукерок, що, мабуть, і ці строгі тітоньки з опікунської ради ніколи не куштували такої смакоти.

– Ну-ну, – тільки головою похитали. Бачили вони вже стільки такого: найгірших батьків діти захищають, виправдовують, вигадують найнеймовірніші історії про турботливих маму і тата, аби тільки не забирали їх нікуди. А тут ніби все і насправді гаразд. Треба тільки зі школою справу залагодити. У цій квартирі ще далеко не найгірший варіант. Отож Олі дали спокій. Хай яка-не-яка, а мати, – не мачуха ж, про дитину свою якимось та подумає, колись, може, і приголубить. І квартира ж є, хоч і крихітна, зате своя. Бо там хтозна, як буде через кілька років – повернеться дитина з інтернату, а повертатися вже і немає куди.

Після восьмого класу мати забрала документи зі школи:

– Досить дурно мій хліб їсти. Іди заробляй!

І сумирна Оля пішла заробляти. Хоча яку роботу можна було знайти п'ятнадцятирічній дівчині? Сусідка влаштувала санітаркою у лікарню працювати. Попервах Оля так зморювалася, що приходила додому і падала від утоми. Відра, швабри, брудні ганчірки, їдкі розчини, незліченні метри підлоги і східців – Олі здавалося, що вона все це буде бачити до кінця свого життя. І отой нестерпний лікарняний запах, не той делікатно-аптекарський, а інший – з лікарняних задвірків – ядучий, той, що назавжди всотується в одягу, навіть у сумку, навіть у взуття, і навіть у волосся! І нічим його ні відмити, ні вивітрити. А він ще й ніби постійно зловтішно нагадує: а нічого не зміниться на краще! Так буде завжди! І від цього нагадування Олі ставало ще страшніше, ще відразливіше думати про себе, що вона всіх навколо відлякує своїм отим гидким запахом лікарні. У кожную вільну хвилину вона виривалася на вулицю, на свіже повітря. Мати ж постійно бурчала, що Оля – ледарка, вдома взагалі робити нічого не хоче.

* * *

Життя несправедливе. Аксиома. Всі це знають, хоча дехто і пробує сперечатися. Та інколи доля раптово буває навіть дуже щедрою. І несподівано у найбільш темному закапелку зблисне промінь сонця.

Одного похмурого осіннього дня на перон їхнього міста вийшов зі столичного поїзда чоловік, іще досить молодий, красивий, високий, гарно зодягнений. Нетутешній – одразу впадало в очі. Він давно не був у цьому місті – місті свого дитинства. Хотілося давно приїхати, поблукати знайомими, а можливо, вже й не надто впізнаваними вуличками, якими він колись гасав; побачити свою школу, де були любимі й ненависні вчителі; старезний парк, де він знав кожний закуток, бо саме там вони і «партизанили», і грали в «козаків-розбійників», і там-таки у колі своїх ровесників колись була викурена перша цигарка і випита перша пляшка пива – їм так хотілося скоріше стати дорослішими і бути схожими на тих хлопців, що вже і школу закінчили, і з армії повернулися. Він добре пам'ятає, як же йому наступного дня було погано після такої дурної першої спроби «дорослого» життя!.. Він аж засміявся від тих спогадів.

А ще? А ще – зустрітись би зі своїми друзями, шкільними і дворовими. Правда, не всіх він зможе побачити, бо хто роз'їхався десь по світах, як він, а хтось уже й лежить під високими деревами отого сумного міста.

А ще... Може, трапиться так, що зустріне своє перше кохання. Те, що тоді боляче розшматувало його душу, розбило на друзки уявлення про високі стосунки у любові, довело, як незворотну аксіому, неможливість щасливого першого почуття. Невже хочеться бачити ту, що колись так погордувала ним? Тепер уже, мабуть, йому все одно. Бо подумав про неї спокійно, рівно і холодно. Йому тільки цікаво подивитися на неї: якою вона стала без нього? Якщо вона, звісно, залишилася тут і нікуди не виїхала, як збиралася.

Рівно і холодно... Все одно?

* * *

Вона була старшою. Він – зовсім юним. Дихала вже на повну весна. І в повітрі все скрізь було просякнуте бажанням кохати. І він піддався отому безумному настрою: теплі майже по-літньому травневі вечори, величезний диск місяця замість ліхтаря, провокаційний спів солов'їв і їхня зовсім уже не дитяча любов. Вона була старшою, зналась уже в цій науці. Та його це не обходило. Те, що з ним відбувалось, було вперше, було незвичним, таким пронизливим, палким. Він пив ті нові для себе почуття, захлинаючись. А вона тільки сміялась. А він відчував, як разом з його пристрасстю росте весь світ, і в ньому розкривається все більше кольорів і звуків. А вона ховалась після тих зустрічей на декілька днів, ніби дражнилась, а то й несподівано ображалась на нього за щось – вигадувала. Гралась ним, як те нерозумне кошеня з мишкою. Не любила його. Смішного зі своєю наївністю, як їй здавалось, мрійливого хлопчину, вчорашнього школяра, не зрозумілого їй з усіма його високими цілями і планами на життя. Тож коли зустрівся їй хтось зрозуміліший, привабливіший, аніж він, старший, впевненіший в собі, та ще й після армії вже, – вона, не роздумуючи, пішла з тим.

Його світ перестав рости. Навпаки, він почав здуватися, як пробита повітряна кулька. Кольори знов потьмяніли. А звуки перейшли в дисонанс. Він довго переживав, що не сталося в них любові на все життя, не розумів, намагався збагнути, виправдати, та не виходило. Бо вже нафантазував, якою вона стане, яким він буде поряд з нею, які в них будуть красиві діти. Однобокі мрії поволі розсипалися, коли він бачив її усміхненою, однаково задоволеною з іншими чоловіками. В такі хвилини йому ставало і гидко, і бридко. Але надуманий образ його любові перемагав: швидко стирав отой справжній, непривабливий і реальний, і натомість уперто відновлював той, який він сам собі вигадав.

Він навіть не зміг вступити тоді до столичного університету, куди давно прагнув і готувався. Тож довелося йти до армії. Доля занесла його геть далеко звідси, мотала, крутила, іноді безжалісно била, тоді

раптово отямлювалась, ставала поблажливою – і знову виходила на нові повторювані витки спіралі.

Ось і повернувся він у своє місто дитинства і юності тільки зараз, майже через двадцять років. І то, коли б не та страшна чиясь помилка, хтозна, чи викроїв би собі час на цю поїздку, на зустрічі, на які він уже й не сподівався, на ті вчинки, які, здавалося, йому зовсім не притаманні. Коли б не та страшна помилка, яка через марні, як виявилось потім, переживання, відібрала у нього, можливо, років десять життя, зате натомість несподівано додала такого сенсу його існуванню, до якого він самотійно ще йшов би і йшов, а чи й встигнув би колись досягнути? Та доля тим і відзначається, що готує власникові непередбачені зиг'заги.

Коли б не та страшна помилка...

Ще пів року тому він був людиною зайнятою з ранку до вечора, з понеділка до понеділка. Без відпочинку і вихідних. Крутився, їздив, зустрічався, домовлявся, пояснював, знову їздив, знову домовлявся...

І йому це здавалося правильним. Бо він ретельно вибудовує своє життя. Важко? Важко. Але насолоджуватися та пожинати плоди він буде потім. Потім. А зараз... Зараз – тільки працювати.

Друзі? Університетські, армійські, по гуртожитку. Їх він давно не бачив – усе ніколи. Спочатку рідшали зустрічі, потім і телефонні дзвінки-розмови, що поступово перетворювалися на дзвінки-привітання з нагоди чогось. А потім усе знівелювалося – немає часу. Тепер у повсякденному спілкуванні залишилися тільки співробітники та товариші по службі. І все у нього по службі. Пожинати буде потім. Потім!

Кохана? Немає на це часу. Є жінка, з якою він співіснує на одній житловій площі. Щоправда, так думати він почав тільки зараз: вони співіснують. А до тієї помилки він вважав, що це саме його жінка, з нею йому зручно і комфортно, нехай немає тієї жаги, як раніше, немає тих почуттів-польотів, але ж і він уже не юний. Йому

здавалось, що саме роки притушують оті божевільні скачки почуттів. І в цьому є певний сенс – так жити зручніше і набагато розумніше.

Як він став дивно поділяти своє життя: до тієї помилки і після. Бо та чиясь людська байдужа помилка, допущена ненароком, поспіхом, можливо через втому, можливо через недбалість, можливо через непрофесійність, переламала і перевернула все в його житті, раніше, здавалося, такому впорядкованому, зрозумілому і прийнятному саме для нього, і від того такому звичному і зручному. Він ніколи не забуде, як лікар сказав йому ті страшні слова, що заперечували, зводили нанівець усю зручність, усталеність, пріоритетність. Усе було перекреслено. Все стало непотрібним і неважливим. Несподівано життя постало таким простим і зрозумілим, ніби спала якась облуда, що закривала його прозоре і потрібне єство. Тільки... як же це все пізно. І вже не буде того «потім», коли він зможе насолоджуватися життям. Вже немає для чого вкладати у своє майбутнє, щоб пожинати плоди, бо урожай не досягне! А в нього навіть і дітей немає!

Якось відразу він побачив, що все не те. Він жив ніби чужим життям, ніби для когось. А себе так довго обділяв і дурив примарними цілями і обіцянками. Тільки пізно жалкувати. Для нього це все у минулому часі... Він був...

А тоді, через чотири страшенно довгих дні, наповнених мукою, алкоголем, безперестанним курінням та безсонням, навіщось увімкнув штепсель телефона в розетку – наполегливий дзвінок у квартирі. Не хотілося навіть трубку піднімати, бо навіщо – все ж нині марне. Подумав тільки про те, що це може бути мама, а її засмучувати він не міг. Але це була не мама. Це був знову той лікар, який тепер говорить... Що він говорить? Чиї аналізи переплутали? Який такий «людський фактор»? Господи, що йому треба, цій людині?

Лікар тричі вибачався і все повторював, що в нього усе «в нормі», що так сталося: переплутали картки, аналізи, бо однофамільці. Вибачайте.

Задурманена голова відмовлялася ясно щось утямити. Його перша думка чогось була тільки про того, іншого, з таким же ім'ям та прізвищем, як у нього, для кого його помилка виявиться жахливою правдою. І в когось теж буде перекреслене життя. Тільки тепер уже насправді.

Він спав тоді майже два дні. І прокинувся ніби у новому житті. Бо ті чотири дні розшпурляли і поперекидали все у його каталогах свідомості, де тепер по-новому доведеться наводити лад. Тільки схему цього ладу ще необхідно якось віднайти. Перше, що він зробив, – це заспокоїв матір, яка вже побивалась тим, куди її завжди статечний син запропастився. А друге... Раптом відчув, що хоче поїхати в місто свого дитинства і юності. Що там він хоче віднайти? Чи кого? Він ще цього не знав. Але тепер жити тільки заради майбутнього і відкладати свої бажання, нехай навіть і не зовсім зрозумілі, на потім він не хотів.

«Розберуся потім, дорогою», – думав він собі, кидаючи в свій рюкзак найнеобхідніші речі. Є таке бажання – поїхати, отож вперед!

* * *

Знайомий, мовби зі снів, двоповерховий будинок післявоєнної забудови. Де були їхні вікна? Он, здається, це вікно і те... Балкон уже засклили. Дах перекрили чи перефарбували. Дикий виноград, що обплутував тоді частину стіни від першого поверху до самого даху, обрізали. Від тих усіх змін дім здавався чужим. Чи просто він давно його не бачив? А біля їхніх вікон – він це пам'ятає напевне – ріс каштан, по якому з балкона так легко було спускатися у разі чого. Та потреби все не виникало, а з балкона спускалися просто так, від якоїсь хлопчачої відчайдушності. А тут, здається, колись було...

І раптом:

– Сірий? Сірий! Ти? Невже ти?

Хто це його назвав тим іменем, як у дитинстві? У столиці його давно називають зовсім не так. Він і забув уже цей набір звуків стосовно себе.

Якийсь чоловік з радісною усмішкою стоїть, розкрив руки для обіймів і з нетерпінням чекає, що і його теж зараз упізнають і так само зрадіють старому товаришеві.

Хвилька збентеження, і вони вже обіймаються – колишні однокласники і друзяки. Тільки й чути: «Сірий!» – «Юрку!» – «Де ти пропадав?» – «Скільки літ!..»

Пішли в якусь забігайлівку, бо не на вулиці ж розмовляти. Адже пізня осінь, нехай і тепла, та вітер так запопадливо віє, відразу ж хочеться сховатися від нього куди-інде. Вже й чарки не раз осушені, вже й очі виблискують – видають хазяїнів, вже позгадували всіх своїх, пом'янули двох друзів, яких немає вже на цьому світі: один на мотоциклі розбився, після школи, другий з армії не повернувся – теж нещасний випадок. А так усі, слава Богу, при ділі, всі при сім'ях: «А ти, Сірий, вольний козак? Молодчага! А в мене дві дочки, а у Федюні – двоє синів...» Він слухав, і все крутилося на язиці запитати про ту, про яку думалось уже нібито «рівно й холодно», та співрозмовник його випередив:

– А ти Лідку бачив? А дочку її? – а далі так обережно запитав: – То ж, казали... твоя мала?

– Моя?.. Яка мала? Хто казав? Так, Юрку, тобі, мабуть, уже досить, таке верзеш!

– Я не п'яний! Не моя норма, не переживай! Люди казали. І по-дурному ляпати язиком не буду. Бо... моя точно знає, вони ж гуляли колись разом. А ти ніби не знав! Не знав? Та бре... Та попервах усі ж і догадувалися, і вона казала, що дівчинка від тебе. Не скривала цього. Так ти ж сам як у воду впав, батьки твої виїхали, і ніхто не знав, де ти. Да... А тоді й Лідка майнула кудись собі, казали, аж на Північ. А стара їхня бабця, ну, пам'ятаєш бабцю, забув, як її там звали... Сварлива така була. Так вона дівчинкою тією опікувалась. А тоді бабця як померла, то Лідка мусила вернутись – усе ж мати. А

гарна, зараза, й тепер. Тільки кажуть, непутяща. Ну, не так щоб дуже, та все ж...

Він уже не слухав, що той розказував про Лідію. Випадково кинуті слова проростали, давили і не давали вільно дихнути. Це неправда. Не може бути такого. Вона ж тоді зі скількома... Так – наговір.

Та слова заростали і заповнювали собою все єство. Ні про що думати не міг. Треба це прояснити, інакше як він зможе поїхати звідси, не докопавшись до істини?

А до того зламу чи вразили б його ці кинуті недбало слова? Чи проросли б вони там, у ньому? Він розсміявся б та й забув би про цю дурню. Не повірив би! І сумнівів би ніяких не було. Жив би спокійно й далі. А зараз? І зараз ніби не вірить, та воно все одно і пече, і горить...

Сяк-так відкараскавшись від запрошення в гості, поволі побрів до її дому. Юрко сказав, що досі живуть вони там. Хотілося водночас і бігти туди, і повернути враз назад. Ех, сісти б зараз у свою «дев'ятчку» – та й швиденько так звідси подалі, подалі від цих сумнівних новин, – і чого він не машиною приїхав? Виїхати б за місто і на повній, найповнішій швидкості при відчинених вікнах помчати куди-небудь, з холодним вітром, щоб аж свистіло! Тільки від своїх думок, що вже почали нещадно гризти, не втече він навіть на найповнішій швидкості.

Він прискорив ходу. Треба скоріше з усім цим розібратися, бо голова скоро трісне. Хоча що тут вияснити: він не може бути батьком тій малій, не може!

Зупинився перед знайомими дверима (нічого за вісімнадцять років не змінилось, навіть та сама клямка!), вже й руку підняв до дзвінка. Яка дурня! Що він їй скаже? «Лідо, здрасте, а чи правда, що в мене є дочка?» Яка маячня! Це ж не вчора сталося! Щоб отак запросто заявитися!.. Скільки часу минуло, тепер навздогін можна придумати все що завгодно. Тільки Юрко, це правда, просто так паякати язиком не буде. Ціну його слова він знає.

Ну дзвони вже, чи що! Рука піднялась і опустилась. Не може! Подивував на себе: він боїться! Той, хто запросто заходив до начальників главків та в міністерські кабінети і не боявся тих черв'яків, та й взагалі, кого він боявся? А тепер стоїть тут, перед дверима жінки, і боїться, смішно сказати, що про нього подумають і як подивляться. Чи боїться почути для себе щось нове і таке, що зобов'язує до чогось? Ет, будь що буде!..

...Ні, не може він так одразу. Спустився вниз, сів на лаві біля під'їзду, закупив. Не думки, а зміїний клубок. І від тієї отрути голова репається. Геть це все! Піде до готелю, відіспиться, а завтра... А завтра буде завтра – щось та надумається.

Наступного ранку він ходив парком. Блискуче пронизливе сонце трохи відвоювало і собі простору у похмурого дня і розбавляло своїми яскравими променями зовсім не цікаву картинку пізньої осені, перетворюючи непривабливе відображення на імпресіоністичну пастель з її відкритими і довільними мазками. Одноманітна, ненав'язлива у своїх барвах осінь о цій порі на диво легко заспокоювала, а тут ще й таке заколисуюче сонце. В голові зовсім немає думок. Він, це сонце і весь безмежний світ. Просто дивився на нього і насолоджувався такою собі миттю зупинки часу.

Наразі наче вкололо: «Боже, я живу! Я живу, Боже!!! Я є-є-є!!!» І страшно до гострого болю стало, адже міг би ніколи вже не бачити всього цього, що тепер його і дивує, і зачаровує, ніби вперше, і думки пробуджує, зовсім не притаманні для нього колишнього. Втішно, аж до сліз, бачити це високе голубе не по-осінньому небо, і цю жовту перерослу траву, ці старі, обліплі мохом дерева, цю розбиту-перебиту доріжку у старому парку, що повилась кудись і загубилась для ока у сухих високих заростях. І себе у цьому світі відчувати відродно, бо, виявляється, він ще й не жив, а тільки так, трохи, намірявся. Чому ж так пізно? Чому ж так марнотратно повівся він зі своїм життям? Чому? Він, завжди такий розсудливий і передбачливий. Йому здавалося, що перед ним ще довга безкінечна

дорога, а вона враз – і урвалася. Яке це щастя, що того не сталося насправді. І ця дорога ще є, ще існує, тільки наскільки довго?

Он біля напівзруйнованого фонтанчика дівчина вигулює песика. Вона ще зовсім юна, безтурботна. Сміється, бігає, стрибає разом зі своїм смішним патлатим дружком. Приємно дивитися на цю безтурботність. Мабуть, цій милій дівчинці теж здається, що перед нею безкінечність. У такі роки йому так само здавалось. Яка омана! Жаль, що він не може цього їй сказати. Хоча хто повірить чужим словам? Мабуть, до всього треба дійти самому, обпікатися, вчитися саме на своїх помилках, що б там не говорило розумне прислів'я.

...А вона роками могла б зійти за ту «малу», про яку говорив Юрко. Стоп! Які дурниці! Немає ніякої «його малої». Це НЕМОЖЛИВО!

...А дівчинка біля фонтана гарненька. (От вперта думка, ти її завертаєш, а вона все туди ж лізе!)

...А він, виявляється, зовсім і не проти, якби його та, ще не відома «мала» була схожа на цю юнку.

Чого він тут сидить, грається отак необачно зі своїм часом? Немає безкінечності, немає отієї оманливої безкрайності. Бігти треба, щоб доганяти, бо й так же він запізнився.

* * *

Двері відчинилися якось так відразу, що він аж відсахнувся. Перед ним стояла дівчинка. Худенька, світленька, з прозорими незвичайними очима. Вона? Не налякати б дитину своїм навіженим поглядом. Відводить очі. Прижмурює.

– Вам кого?

– Добрий день. Скажіть, Лідія Павленко тут проживає?

– Тут.

– Чи можу я її побачити? Я її давній знайомий, – якимось ніби не своїм голосом відповів на непоставлене запитання.

– Так, звичайно. Зараз покличу. А ви проходите, будь ласка.

Він так давно не був тут. Тільки мав упевненість, що в цій квартирі відтоді нічого не змінилось. Старенькі вицвілі шпалери. Меблі, речі, мабуть, іще з часу царя Гороха. Так і є – он у примітному затертому чемоданчику той самий сховано патефон, на підлозі – домоткані доріжки, ажурна чорна етажерка з минулого. У передпокої немає плафона, стирчить лампочка, вирваний вимикач, перекособочені розетки, відривний календар сяк-так тримається на наполовину вбитому гвіздку. Двері в кімнату теж з поламаною клямкою. Ніяких слідів чоловічих рук. Зате чистенько. Чистоту він завжди відмічав.

Ось і ця зустріч, якої він так боявся, не знав, як пережити. Ліда, та й ніби не та, сидить перед ним. Між ними кухонний стіл з рятівними чашками чаю чи що там, він не розібрав. Вона здивована, навіть розчарована чимось, мовчить красномовно та губи чогось кривить. У звичайному ситцевому домашньому халатику вона все одно приваблива, як і колись. Схоже, роки не торкаються, лише прикрашають її. Та йому дивно: нічого в його душі не тенькнуло й не відгукнулось. А колись, здавалось, він помирав від односторонньої любові. Стерлися, майже всі стерлися його почуття до цієї жінки. А тоді, багато років тому, думалося, не переживе розлуки, і та любов житиме вічно. Вічно... Ілюзії юності.

Нічого вічного у цьому світі немає. От і він – колись Сірий, тепер Сергій, та вже частіше Сергій Вікторович – дихає перед цією жінкою спокійно і рівно.

Уже сказані ті слова, яких він так боявся. Та одне він зі страхом відчував – вона не бреше, хоча розум волав: це не може бути правдою, не може. Як з цією правдою йому жити?

– Чому я маю тобі щось доводити? Так, Оля – твоя дочка. Твоє право вірити чи ні. Мені все одно, що ти будеш думати. Ми жили якось без тебе всі ці роки і проживемо далі. І зауваж: ніхто тебе не розшукував, ніхто тебе не потребував. Ти взагалі мені ніколи не був потрібний.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

ОКСАНА КІР'ЯН



І ГОЙДАЛКА
ЗЛІТАЄ ЗНОВУ

КСД

Сноски

1

Тихо крізь ніч піснями благаю
Небо голубе:
Ти прийди, кохана, до гаю,
Бачить хочу тебе.

Л. Рельштаб. Серенада. Переклад Я. Чорногуза (Прим. ред).

[Повернутися](#)